

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA
LIETUVOS VALSTYBINIS MOKSLO IR STUDIJŲ
FONDAS
ISM VADYBOS IR EKONOMIKOS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

**LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO (LAM) SISTEMOS
PLĖTRA 2007-2012 M.:
KONKURENCINGUMAS IR FINANSAVIMO
MODELIS**

2006
Kaunas

Studiją parengė:

Prof.habil.dr. Laužackas Rimantas, Vytauto Didžiojo universitetas

Prof.habil.dr. Lydeka Zigmas, Vytauto Didžiojo universitetas

Prof.dr. Grebliauskas Artūras, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas

Doc.dr. Kundrotas Virginijus, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas

Doc.dr. Pundzienė Asta, ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas

LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO (LAM) SISTEMOS
LĖTRA 2007-2012 M.: KONKURENCINGUMAS IR
FINANSAVIMO MODELIS

1. LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMOS PLĖTROS TIKSLAI	4
2. LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMOS VEIKLOS.....	7
2.1. Bendrosios nuostatos	7
2.2. Studijos.....	8
2.3. Studijų kokybės užtikrinimas.....	12
2.4. Mokslas ir tyrimai, dalyvavimas MTEP veiklose	16
2.5. Tęstinis mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas, konsultavimas bei ekspertinės paslaugos	17
3. LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMOS VALDYMAS	18
3.1. Pagrindiniai Lietuvos aukštojo mokslo valdymo principai.....	18
3.2. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos struktūra	20
4. LAM FINANSINIS MODELIS.....	29
Įvadas	29
4.1. LAM finansinio modelio alternatyvų vertinimas	30
4.2. Siūlomas LAM studijų finansavimo modelis	37
4.3. Studijų finansavimo procesas.....	43
4.4. Modelio privalumai ir trūkumai	49
4.5. LAM finansiniame modelyje naudojamos sąvokos	50

1. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros tikslai

Išanalizavus tarptautinius ir Lietuvos aukštojo mokslo strateginius dokumentus bei atlikus Lietuvos ir užsienio šalių aukštojo mokslo sistemų analizę formuluojama Lietuvos aukštojo mokslo sistemos paskirtis ir svarbiausi plėtros tikslai.

Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos paskirtis – žmogaus kompetencijų (išteklių) ir jo vertybių ugdymas valstybės bei visuomenės ekonominio socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo stiprinimui. **LAM sistemos rezultatas yra paslaugos** žmogui, visuomenei, valstybei.

LAM sistemos gyvavimo prielaidos:

- rinkos principų ir valstybinio reguliavimo santykio optimizavimas;
- rinkos principų ir visuomeninio intereso derinimas;
- sistemos funkcionavimo sąlygų užtikrinimas (jos aplinka);
- sistemos dalyvių konkurencingumas ir efektyvumas (sistemos viduje);
- sistemos konkurencingumas ir efektyvumas (LAM kaip valstybės posistemis);
- sistemos dalyvių įvairovė ir unikalumas.

Aukštojo mokslo sistemos plėtra apima dvi tikslines sritis: išorinę ir vidinę.

Išoriškai LAM sistema yra orientuota į jos vaidmenį valstybės, visuomenės ir tarptautinės bendruomenės gyvenime bei vystyme.

Vidumi LAM sistema orientuota į jos dalyvių visumą, tarpusavio priklausomybę ir integraciją, elgesio schemas, tikslingumą. ***Vidinė sritis apima tikslus***, susijusius su sistemos prieinamumo didinimu, studijų kokybės ir turinio gerinimu.

Jei išoriniais tikslais siekiama Lietuvos aukštojo mokslo sistemos efektyvumo ir konkurencingumo pasauliniame kontekste (tiesiogiai ir per valstybės bendrąjį konkurencingumą), tai vidiniais tikslais siekiama Lietuvos aukštojo sistemos dalyvių efektyvumo ir tarpusavio konkurencingumo.

Šios dvi tikslų sritys yra susiję – Lietuvos aukštojo mokslo sistemos konkurencingumas ES ar pasaulyje priklauso nuo konkurencingumo sklaidos nacionalinės sistemos viduje. Jei aukštosios mokyklos sąžiningai konkuruos tarpusavyje, tai ir visa sistema stiprės, plėtosis ir taps konkurentiška Europinio aukštojo mokslo kontekste

Tikslai, orientuojantys į valstybės ir visuomenės socialinę ir kultūrinę plėtrą:

1. **Išugdyti piliečius ir visuomenės lyderius** – laisvas ir kūrybingas asmenys, gebančius kurti ir suvokti idėjas, siekiančius suprasti žmogaus ir visuomenės kaitos procesus bei galinčius prisiimti atsakomybę už tautos ir valstybės likimą.
2. Išplėsti aukštojo mokslo sistemos **prieinamumą** visoms visuomenės grupėms, realizuojant mokymosi visą gyvenimą idėją.
3. Užtikrinti Lietuvos **kultūrinės tapatybės tęstinumą ir lygiavertę raišką** Europos Sąjungoje ir pasaulyje.
4. **Kompleksiškai** projektuoti ir prognozuoti **visuomenės raidą**, skatinti pilietinės visuomenės plėtotę.
5. **Įsilieti į Europos mokslo ir studijų erdvę**, atveriant akademinio darbo rinką ES mokslinei bendruomenei.

Tikslai, orientuojantys į valstybės ekonominę plėtrą ir konkurencingumo didinimą:

1. **Išmokslinti** žiniomis ir aukštosiomis technologijomis besiremiančio ūkio **dalyvius**, gebančius konkuruoti globalioje darbo ir kūrybos rinkoje, kurie būtų pajėgūs nuolat mokytis ir keistis kartu su dinamišku ekonominiu gyvenimu.
2. Plėtoti aukštųjų mokyklų veiklą **regioniniu lygmeniu**, didinti aukštųjų mokyklų paslaugų vietinei bendruomenei apimtį.
3. Įtakoti Lietuvos **ekonominę plėtrą pasauliniame kontekste**.
4. Suteikti **mokslinį ir metodinį pagrindimą** Lietuvos visuomenės, valstybės, ūkio integravimo į ES socialines, ekonomines ir politines sistemas.
5. Plėtoti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, aktyviai dalyvauti kuriant ir diegiant technologines bei organizacines **inovacijas**.
6. Kurti ir plėtoti ryšius tarp aukštųjų mokyklų ir **verslo sektoriaus**.

LAM sistemos plėtros uždaviniai:

1. Plėtoti studijų liberalumą, nukreiptą į plačių kompetencijų, visaapimančio pažinimo bei intelektualumo ugdymą.
2. Nuolat didinti aukštųjų mokyklų atvirumą ir atskaitomybę prieš visuomenę.
3. Kurti ilgalaikę ir novatorišką ateities mokslinio potencialo viziją.

4. Kurti patrauklią ir palankią naujų idėjų kūrimui bei vystymui studijų ir mokslinių tyrimų aplinką.
5. Plėtoti institucinę/programinę diferenciaciją (įvairovę) pagal aukštųjų mokyklų veiklos kryptis.
6. Plėtoti tarpdiscipliniškumą, siekiant tinkamai atsakyti į šiuolaikinės visuomenės poreikius.
7. Skatinti gamtos ir tikslųjų mokslų disciplinų ryšius su humanitariniais ir socialiniais mokslais bei juos išnaudoti sprendžiant kompleksines visuomenės raidos problemas.
8. Išplėsti jaunų mokslininkų ir tyrėjų karjeros galimybes Lietuvos ir pasaulio akademinėje bendruomenėje.
9. Išlaikyti ir stiprinti studijų ir mokslinių tyrimų integralumą.
10. Stiprinti europinę aukštojo mokslo dimensiją, didinant studijų turinio palyginamumą, kuriant ir teikiant bendrus kvalifikacinius laipsnius.
11. Didinti „akademinį“ ir „profesinį“ studijų suderinamumą, į studijas integruojant mokymąsi visą gyvenimą ir neformaliojo būdu įgytų kompetencijų pripažinimą.
12. Skatinti visų studijų ciklą studentų ir dėstytojų mobilumą, panaudojant esamus ir kuriant naujus bendradarbiavimo tinklus.
13. Diegti ir plėtoti aukštųjų mokyklų vidinę kokybės kultūrą, poreikį išorinei ekspertizei (akreditavimui).
14. Plėsti aukštųjų mokyklų tarptautinius ryšius ir užtikrinti tarptautiniu mastu pripažįstamos mokslinės produkcijos kokybę.

2. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos veiklos

Lietuvos aukštojo mokslo sistema vykdo pagrindines veiklas, atitinkančias jos paskirtį, tikslus ir uždavinius:

- studijas,
- fundamentaliuosius ir taikomuosius mokslinius tyrimus, dalyvavimą MTEP veiklose,
- tęstinį mokymą ir kvalifikacijos tobulinimą,
- konsultavimą, ekspertines paslaugas.

LAM sistemos vykdomų veiklų kokybę, jų atitikimą vidiniams ir išoriniams poreikiams bei tarptautinėms aukštojo mokslo plėtros tendencijoms lemia bendrieji veiksniai, didžiąja dalimi susiję su valstybės politika aukštojo mokslo srityje, LAM struktūrinė plėtra bei pokyčiai visose išvardintose veiklos srityse, susiję bendrosiomis o taip pat atskiroms veikloms būdingomis nuostatomis.

2.1. Bendrosios nuostatos

1. Visuose aukštojo mokslo plėtros kontekstuose Lietuvą reikėtų traktuoti kaip vieningą, homogenišką ir nedalomą regioną. Rengiant politinius ir kitus sprendimus reikėtų atsisakyti sunkiai pagrindžiamų specifinių konkrečiai vietai argumentų, dažniausiai siejamų su atskirais miestais ir jų geografine padėtimi.
2. Siekiant aukštojo mokslo institucijų tinklo optimizavimo būtina ryžtingai įvykdyti universitetų tinklo reorganizaciją, visų pirma atsisakant mažų ir neefektyvių nutolusių nuo universitetų akademinų darinių (fakultetų, institutų ir pan.). Mažesnes (turinčias ne daugiau 5-6 tūkstančių studentų), tuose pačiuose miestuose esančias, universitetines aukštąsias mokyklas reikėtų integruoti į jiems giminingus universitetus.
3. Siekiant gerinti mokytojų rengimo kokybę reikėtų reorganizuoti specializuotus pedagoginius universitetus, pertvarkant jų studijų turinio struktūrą pagal nuosekliojo mokytojų rengimo modelį. (pirmojoje studijų pakopoje – dalyko studijos, antrojoje – didaktikos studijos), tokiu būdu suteikiant galimybę mokytojo kvalifikaciją gauti ir kituose universitetuose bakalauro studijas

baigusius asmenis, o taip pat iš esmės pagerinant rengiamų mokytojų dalykinę (dėstomo dalyko) kvalifikaciją. Rengiant mokytojus reikėtų ryžtingai įgyvendinti pedagogų rengimo koncepcijoje numatytas priemones.

4. Didinant mokslo įtaką studijų procesui ir rengiamų specialistų kokybei bei stiprinant universitetų mokslinį potencialą ir konkurencingumą būtina galimai integruoti mokslo institutus į aukštojo mokslo sistemą. Siekti panaudoti įvairius integravimo kelius ir būdus: prijungti prie universitetų tyrimų institutų statusu, sukurti universitetų ir institutų susivienijimus bei mokslinius kompleksus, plėtoti doktorantūrą bei bendrus mokslinius projektus ir kt.
5. Neuniversitetinio aukštojo mokslo sektoriaus formavimąsi reikėtų laikyti užbaigtu procesu. Remiantis kolegijų institucinio vertinimo rezultatais bei kitais politiniais ir loginiais argumentais ryžtingai optimizuoti jų tinklą siekiant geresnio mokslinio potencialo ir vykdomų studijų kokybės. Kolegijų stambinimą bei teritorinį artumą laikyti vienais svarbiausių tinklo optimizavimo kriterijų.
6. Artimiausių 5-6 metų laikotarpiu studentų skaičius Lietuvos aukštosiose mokyklose laikytinas optimaliu (įvertinant ir demografines tendencijas). Optimaliu laikytinas ir santykis tarp universitetų ir kolegijų studentų skaičiaus. Laikytina, kad svarbiausias studentų pasiskirstymo į studijų kryptis ir programas kriterijus yra stojančiųjų motyvacija ir apsisprendimas. Valstybės požiūriu plėstinos studijų kryptys turi būti skatintinos papildomomis motyvacinėmis (tame tarpe ir finansinėmis) priemonėmis.

2.2. Studijos

Studijų planavimas

1. Aukštojo mokslo normatyviniai dokumentai (įstatymai, poįstatyminiai aktai) nustato, kad studijų turinio (studijų programų) planavimas ir realizavimas yra aukštųjų mokyklų autonomijos objektas. Tai reiškia, kad studijų turinį nustato, keičia ir tobulina, o taip pat už jį atsako pačios aukštosios mokyklos.
2. Studijų turinys kuriamas ir tobulinamas atsižvelgiant į šalies ir pasaulio mokslo, kultūros ir ekonomikos kaitos tendencijas ir poreikius. Aukštosios mokyklos remiasi nacionaliniame lygmenyje nuolat atliekamais profesinės veiklos sistemos poreikių tyrimais ir prognozėmis, veiklos sektorius ir

rengtinų specialistų kvalifikacijas ir kompetencijas apibrėžiančiais profesiniais standartais, mokslo sričių pasiekimais, kitų šalių patirtimi ir kt. Studijų turinys derinamas su nacionaline kvalifikacijų sąranga.

3. Naujos universitetų studijų programos turi būti tvirtinamos universitetų Senatuose ir registruojamos valstybiniame mokymo/studijų programų registre. Naujai teikiamos studijų programos išorinis vertinimas atliktinas tik tuomet, kai valstybinis universitetas toje studijų kryptyje neturi kitų registruotų studijų programų. Kolegijų studijų programos tvirtinamos kolegijų Tarybose, atliekamas išorinis vertinimas bei registruojama mokymo/studijų programų registre. Išorinį naujų studijų programų vertinimą atlieka Aukštojo mokslo kokybės vertinimo agentūra.
4. Universitetų ir kolegijų pagrindinių studijų turinys orientuojamas į studijų krypčių reglamentus, kuriamus šalies lygmenyje ir aprašančius pagrindinių studijų krypčių turinio parametrus. Svarbiausias studijų krypties reglamento parametras turi būti studijų rezultatai (*angl. learning outcomes*). Tai studijų proceso siekiamybės, pasireiškiančios studentų/absolventų vidinėmis dispozicijomis – kultūrinei ir ekonominei aplinkai reikalingomis žiniomis ir gebėjimais. Tačiau studijų krypčių reglamentai neturėtų *nurodyti* koks turi būti autonomiškų aukštųjų mokyklų studijų programų turinys ir kaip jis turėtų būti realizuojamas.
5. Studijų turinio planavimas neturi būti siejamas su į konkrečias studijų programas priimamų studijuojančiųjų skaičiais. Jis priklausytų nuo aukštųjų mokyklų finansavimo lygmens, demografinių pokyčių, stojančiųjų pasirinkimų, institucijų konkurencingumo ir kt.

Studijų organizavimas

1. Studijų (bakalauro, magistro, vientisųjų) organizavimas sietinas ne tik su Lietuvos aukštojo mokslo sistemos paskirtimi, tikslais ir uždaviniais, sukaupta patirtimi bet ir su pastarojo meto tarptautinėmis (visų pirma Europos) aukštojo mokslo nuostatomis bei tendencijomis.
2. Studijų aukštojo mokslo institucijose (visų pirma universitetuose) organizavimas turi laiduoti klasikinių universitetinių vertybių išsaugojimą, liberalumo, humanitariskumo, plataus parengimo profilio nuostatų įvertinimą. Dėl to būtina plėsti bendrojo universitetinio socialinio humanitarinio bei

gamtamokslinio parengimo dalį studijų turinyje, visa tai integruojant su kryptingu specialybiniu rengimu. Teikti studentams studijų turinio rinkimosi galimybes individualiai formuojant studijų planą ir programą.

3. Studijų turinyje būtina akcentuoti dvejopų rezultatų siekimą: aukštojo išsilavinimo ir konkrečios kvalifikacijos. Aukštasis išsilavinimas reiškia plataus konteksto žinių ir bendrųjų žmogaus gebėjimų ugdymą, gyvenime ir veikloje reikalingų bendravimo, suvokimo, mąstymo, kultūros ir etikos dispozicijų įgijimą. Jis siekiamas parenkant atitinkamą studijų turinį bei taikant specifines studijų formas ir metodus visame studijų procese. Kvalifikacija charakterizuoja žmogaus pasirengimą kryptingai veikti konkrečiose veiklos situacijose, panaudojant studijų metu įgytas funkcines, pažintines ir bendrąsias kompetencijas. Kvalifikacijos įgijimui taikytinos studijų formos, laiduojančios veiklos sistemos ir studijų proceso integraciją bei realių veiklos procesų įtaką studijų rezultatų pasiekimui.
4. Modernaus aukštojo išsilavinimo ir kvalifikacijos įgijimo derinimas reikalauja principiniai pertvarkyti studijų organizavimą didinant savarankiškų studijų lyginamąjį svorį, plečiant studentų prieigą prie literatūros šaltinių, akcentuojant konsultuojamąją akademinę veiklą. Būtina praktiškai realizuoti mokslo ir studijų vienovės principą, bakalauro ir ypač magistro studijose užtikrinant studijų persidengimą su konkrečiais vykdomais moksliniais tyrimais, MTEP projektais ir pan.
5. Atsargiai vertinti Bolonijos proceso nuostatą trumpinti aukštojo mokslo studijų (ypač universitetinių) apimtį ir trukmę. Studijų apimties ir trukmės klausimas sprendtinas tik bendrame švietimo ir profesinės veiklos sistemos kaitos kontekste, įvertinant galimus aukštojo išsilavinimo ir kvalifikacijos įgijimo tikslų pokyčius, o taip pat galimybes optimizuoti studijų procesus aukštosiose mokyklose. Neatmestina tam tikrų aukštojo išsilavinimo tikslų perkėlimo į bendrojo lavinimo mokyklų turinį galimybė.
6. Tikslintinas magistrantūros studijų turinio skirstymas į 2 tipus: plečiančiąją ir gilinančiąją magistrantūrą. Išvada padaryti, ar pasiteisino toks skirstymas ir kokie patobulinimai yra reikalingi, būtina speciali studija. Kaip dera doktorantūros studijos su plečiančiąja magistrantūra? Kaip pasiskirsto plečiančiosios ir gilinančiosios magistrantūros absolventai, kaip jie adaptuojasi veiklos sistemoje?

7. Perimamumas tarp neuniversitetinio ir universitetinio aukštojo mokslo sprendimas tiek politinėmis, juridinėmis, tiek ir tarpusavio sutarimo bei pasitikėjimo priemonėmis. Universitetai turėtų būti „paskatinti“ organizuoti papildomas studijas kolegijų absolventams, norintiems įgyti universitetų bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Profesinio bakalauro kvalifikacinį laipsnį turintiems kolegijų absolventams turėtų būti suteikta galimybė studijuoti plečiančiosios magistrantūros programas išėjus ne didesnę kaip 40 kreditų papildomąją programą.
8. Atsisakyti universitetinių specialiųjų profesinių studijų formos pertvarkant konkrečias programas į plečiančiąją magistrantūrą.
9. Reikėtų laikytis nuostatos, kad universitetinių studijų programose pripažįstamas kvalifikacinis laipsnis reiškia ir konkrečią kvalifikaciją. Universitetuose įgyjamos kvalifikacijos pripažinimą atlieka konkrečios profesinės organizacijos tuomet, kai absolventas įsidarbina ir patenkina tam tikrus profesinius kvalifikacinius reikalavimus. Toks kvalifikacijos pripažinimo instrumentas leidžia spręsti ir apie universitetinių studijų programų atitikimą nacionalinės kvalifikacijų sąrangos reikalavimams.
10. Įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą nuostatas toliau plėtotinos neakivaizdinės studijos. Pereitina prie dviejų studijų formų: dieninės (pilnos trukmės) ir neakivaizdinės (dalinės trukmės), atsisakant vakarinės studijų formos. Siekiant esminio neakivaizdinių studijų kokybės pagerinimo atliktina jų kokybę atskleidžianti mokslinė studija.
11. Visapusiškai skatintinos ir plėtinamos nenuosekliosios studijos bei jose įgyjamų kompetencijų pripažinimas siekiant formalių kvalifikacinių laipsnių ir kvalifikacijų. Plėtotinos nuotolinės studijos išplečiant jų galimybes internetinės televizijos ir kitomis priemonėmis.
12. Fiksuotinos kvalifikacijos, įgyjamos nebaigiant nuosekliųjų studijų programų arba pagal sutrumpintus studijų variantus. Bakalauro ir profesinio bakalauro studijose įvestinas tarpinis kvalifikacinis laipsnis (jį pažymint kvalifikaciniu pažymėjimu), reiškiantis kompetencijas, studijuojančiojo pasiektas per dalį studijų programos. Studijų suskirstymas į 2 etapus reikštų būtinumą pertvarkyti studijų turinį ir studijų programas taip, kad kiekvienas etapas teiktų absolventams konkretų išsilavinimą ir konkrečias kompetencijas.

13. Reglamentuotinas neformaliuoju ir savaiminio mokymosi būdu įgytų pasiekimų vertinimo ir pripažinimo aukštosiose mokyklose procesas užskaitant juos kaip dalį studijų dalyko, visą dalyką ar dalį studijų programos. Parengtina tokio vertinimo ir pripažinimo užsienio ir Lietuvos patirties studija bei atskiros vertinimo ir pripažinimo metodikos.
14. Magistrantūros turinyje didesnis dėmesys skirtinas mokslinio tyrimo gebėjimų ugdymui. Magistrantūros studijos vykdytinos tik tuose universitetuose, kurie konkrečiose studijų kryptyse atlieka tarptautiniame lygmenyje pripažintus mokslinius tyrimus, turi nepriekaištingą dėstytojų potencialą ir studijų bazę. Magistrantų studijos, jų atliekami tyrimo darbai integruotini į mokslinių mokyklų ir tyrimo bei eksperimentinės plėtos projektų veiklą.
15. Ryžtingai diegtinos politinės, juridinės bei finansinės priemonės, nukreiptos į esminį kolegijų dėstytojų mokslinės dalykinės kvalifikacijos tobulinimą. Kolegijose vykdomų studijų ir taikomųjų tyrimų kokybės pagerinimui numatytinos valstybės biudžeto lėšos, panaudotinos dėstytojų neakivaizdinei doktorantūrai, mokslinėms ir dalykinėms stažuotėms Lietuvoje ir užsienio šalių aukštosiose mokyklose.
16. Žymiai didintinas aukštųjų mokyklų studentų ir dėstytojų mobilumas Lietuvoje ir tarptautiniu mastu tam skiriant papildomas lėšas ne tik iš tarptautinių programų, bet ir iš Lietuvos biudžeto. Dėstytojų mobilumas laikytinas vienu svarbiausių jų mokslinės, dalykinės ir didaktinės kvalifikacijos tobulinimo veiksnio.

2.3. Studijų kokybės užtikrinimas

Kokybės užtikrinimo principai

Pagrindiniai principai apima vidinį ir išorinį kokybės užtikrinimą:

- visuomenės suinteresuotumas
- aukštųjų mokyklų atsakomybė prieš valstybę, visuomenę bei kitas socialinę partnerystę reiškiančias puses
- tikslingumas (nuolatinis studijų turinio tobulinimas)
- skaidrumas ir vidinio bei išorinio vertinimo derinimas
- kokybės užtikrinimo kultūros diegimas
- racionalumas ir tarptautiškumas

- organizuotumas
- atskaitomybės ir tobulinimo dermė

Vidinis kokybės užtikrinimas

Kokybės užtikrinimo politika

Aukštojo mokslo vidinio kokybės užtikrinimo politika apima veiksmus ir būdus, nukreiptus realiam kokybės tobulinimui. Šie veiksmai yra tarpusavyje suderinti ir sujungti į vieningas vidinio ar išorinio kokybės užtikrinimo sistemas. Kokybės užtikrinimo politika yra skaidri ir atvira valstybės ir visuomenės stebėsenai.

Vidinio kokybės užtikrinimo politikos gairės:

- turi būti stebima ir tobulinama
- turi apimti mokymo ir mokslinių tyrimų vienovę
- turi garantuoti kokybės užtikrinimo sistemos organizavimą
- turi laiduoti visų suinteresuotų pusių (studentų, dėstytojų, socialinių partnerių) dalyvavimą
- turi skatinti atsakomybę už kokybės užtikrinimą

Studijų programų vertinimas

Aukštosios mokyklos turi būti įteisinusios studijų programų bei suteikiamų kvalifikacijų periodinio vertinimo tvarką. Studijų programų savianalizės rengiamos ne tik išorinio vertinimo atveju, bet dažniau – kas 2-3 metai. Savianalizės rengia studijų programų komitetai, sudaryti iš dėstytojų, studentų, absolventų, socialinių partnerių ir kt.

Studijų programų vertinimas turi apimti:

- Studijų rezultatų peržiūrėjimą ir tikslinimą
- Studijų turinio atitikimo studijų rezultatams įvertinimą
- Įvairių studijų formų poreikių peržiūrą
- Studentų pasiekimų analizę
- Grįžamojo ryšio (iš studentų, absolventų, socialinių partnerių) įvertinimą
- Dėstytojų kompetencijų įvertinimą
- Studijų išteklių ir paramos studentams analizę
- Informacijos apie studijas kaupimą, analizę ir naudojimą

Išorinis kokybės užtikrinimas

Išorinis aukštojo mokslo kokybės vertinimas yra dviejų tipų: *studijų programų ir institucijų*. Studijų programų vertinimas apsiriboja konkrečių fakultetų, institutų vykdomų studijų programų kokybės įvertinimu. Institucijų vertinimas apima visos institucijos vykdomos veiklos kokybės vertinimą pradedant misija ir tikslais ir baigiant visuomenės informavimo ir paslaugų bendruomenei apibūdinimu.

Įvertinant didėjančią studijų programų atnaujinimo būtinumą, planinį išorinį studijų programų vertinimą Lietuvoje būtų tikslinga vykdyti ne rečiau kaip kas 6 metai. Neplaninis vertinimas vykdomas aukštojo mokslo institucijų iniciatyva.

Institucinis aukštųjų mokyklų vertinimas reglamentuojamas atitinkamais įstatymais ir poįstatyminiais aktais.

Išorinio kokybės užtikrinimo principai:

- Tikslų ir uždavinių suderinamumas tarp visų proceso dalyvių
- Atžvalga į vidinio kokybės užtikrinimo rezultatus
- Kokybės kriterijų aiškumas ir viešumas
- Procesų adekvatumas tikslams ir uždaviniams
- Vertinimo išvadų prieinamumas
- Išvadų ir rekomendacijų pritaikomumas
- Vertinimo periodiškumas
- Vertinimų analizavimas

Išorinio kokybės užtikrinimo sistemos projektavimas

Išorinis aukštojo mokslo kokybės vertinimas turėtų būti atliekamas nepriklausomų vertinimo agentūrų (AMKVA), įtrauktų į Europos išorinio kokybės užtikrinimo agentūrų registrą. Atsižvelgiant į tarptautinę patirtį, Lietuva turėtų turėti bent vieną (pageidautina dvi ar daugiau) nepriklausomų agentūrų. AMKVA statusas apibrėžiamas aukštojo mokslo įstatyme.

Aukštojo mokslo kokybės vertinimo agentūros steigėjais galėtų būti Lietuvos universitetų rektorių konferencija ir Lietuvos kolegijų direktorių konferencija. AMKVA tarybą sudarytų steigėjų, o taip pat visuomenės, pramonės ir verslo

konfederacijų, studentų ir absolventų organizacijų atstovai. Taryba skirtų agentūros direktorių, tvirtintų veiklos išteklius bei spęstų principinius jos veiklos klausimus.

AMKVA tikslas – išorinis aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas atliekant aukštųjų mokyklų ir jų studijų programų nepriklausomą vertinimą, auditą, akreditavimą ar kitą panašią veiklą. Visa ši veikla atliktina aukštųjų mokyklų iniciatyva.

AMKVA uždaviniai:

- Vertinti atskirų aukštųjų mokyklų studijų programų kokybę o taip pat institucijų kokybę visumoje
- Gerinti studijų programų kokybę teikiant grįžtamąjį ryšį bei paramą aukštojo mokslo institucijoms
- Daryti teorinę ir metodinę įtaką aukštųjų mokyklų vidiniam kokybės vertinimui, kokybės procesų inicijavimui ir kokybės kultūros diegimui
- Išlaikyti nepriklausomumą nuo trečiųjų šalių (aukštųjų mokyklų, ministerijų ar kitų suinteresuotų šalių) bei atsakyti už savo veiksmus
- Plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą aukštojo mokslo kokybės srityje
- Inicijuoti ir palaikyti priemonės ir projektus įtraukiant į kokybės užtikrinimo procesus visas ja suinteresuotas šalis.

AMKVA dalinai turėtų būti finansuojama tiesiogiai iš valstybės biudžeto (palaikomosios veiklos vykdymui) bei gaunant pajamas iš atliekamų paslaugų veiklos. Ši finansavimo dalis agentūrai perskirstoma per vertinamąsias institucijas (universitetus ir kolegijas) tuomet, jeigu pastarosios užsisako AMKVA paslaugas.

Aukštosios mokyklos užsisako AMKVA paslaugas siekdamos savo veiklos bei studijų programų kokybės gerinimo ir siekiant atitikti normatyviniuose dokumentuose nustatytus studijų programų bei institucijų vertinimo terminus. Tačiau aukštosios mokyklos gali samdyti ir kitas Europos išorinio kokybės užtikrinimo agentūrų registre esančias vertinimo agentūras.

Reglamentuotina, kad tarptautinės aukštojo mokslo patirties sklaidos tikslu Lietuvos AMKVA remtųsi užsienio (visų pirma Vakarų Europos šalių) ekspertų paslaugomis. Institucijų bei studijų programų išorinio vertinimo ekspertų grupėse būtų Lietuvos,

užsienio ekspertai, darbdaviai, studentai bei absolventai (ypač tie, kurie baigė studijas užsienio šalių aukštosiose mokyklose).

2.4. Mokslas ir tyrimai, dalyvavimas MTEP veiklose

Mokslinės veiklos sritys, kryptys, problemos ir temos aukštosiose mokyklose yra jų autonomijos objektas. Tačiau finansavimą moksliniams tyrimams aukštosios mokyklos turėtų gauti remiantis konkursiniu projektiniu valstybės skiriamų lėšų moksliniams tyrimams paskirstymu, dalyvaujant tarptautinių mokslo bei MTEP programų konkursuose, vykdant tyrimo paslaugas įvairioms institucijoms bei ūkio subjektams.

Pagrindiniu mokslininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo veiksmu ir toliau laikytina doktorantūra. Jos programos turi būti suderintos su gilinančiosios bei plečiančiosios magistrantūros studijų programomis, o siekiama mokslininko kvalifikacija su nacionaline kvalifikacijų sąranga (8 - uoju kvalifikacijos lygmeniu). Doktorantūros teisės įgijimas turi būti universitetų autonomijos objektas valstybei nustatant o universitetams tenkinant kvalifikacinius jos kriterijus (siūlytina bent vienas profesorius).

Prioritetiniu mokslinės veiklos planavimo uždaviniu laikytina aukštųjų mokyklų integracija į tarptautinę mokslo ir tyrimų erdvę, tarptautines tyrimų programas ir projektus. Tokios integracijos skatinimui valstybė turi skirti finansinę ir kitokią paramą.

Universitetinio mokslo ir tyrimų, didžiąja dalimi siejamų su studijų proceso kokybe, plėtra sietina su visų mokslo sričių ir kryptų rėmimu (neišskiriant prioritetinių ir pan.). Universitetų mokslo mokyklų kokybinis vystymasis gali būti palaikomas ir skatinamas jų integracijos su mokslo institutų atliekamomis veiklomis ir integracijos su jais.

2.5. Tęstinis mokymas ir kvalifikacijos tobulinimas, konsultavimas bei ekspertinės paslaugos

Didėjantis dėmesys mokymuisi visą gyvenimą formuoja aukštojo mokslo sistemos uždavinius tenkinti dirbančiųjų, suaugusiųjų žmonių mokymosi poreikius įvairiomis tęstinių studijų formomis. Aukštosios mokyklos tampa svarbiausiais mokymosi visą gyvenimą centrais, teikdamos paslaugas, susietas su nuosekliomis ir nenuosekliomis studijų programomis. Didinant tęstinio mokymosi prieinamumą visiems norintiems šalyje plėtotinos nuotolinės studijos, leidžiančios pasiekti mokymo paslaugas per atstumą, o taip pat mokantis ar dirbant kitose šalyse. Iš esmės keistinas požiūris į neformalaus ir savaiminio mokymosi rezultatų vertinimą ir pripažinimą aukštosiose mokyklose, suteikiant galimybę būti įvertintiems užskaitant ar sutrumpinant studijų trukmę, pripažįstant ne tik formaliojo bet ir savaiminio mokymosi būdu įgytas kompetencijas.

Aukštojo mokslo sistemos veiklos neatsiejamoms su profesinės veiklos, verslo ir paslaugų struktūromis. Mokslo ir tyrimų priartinimas prie veiklos procesų įgyvendintinas plečiant abiem pusėms naudingus ryšius, kuriant mokslo bei praktikos susivienijimus ir kt. Konsultavimo veikla ir taikomieji tyrimai svarbūs grįžtamąją prasme – formuojant aktualų ir realiais intelektualiniais poreikiais pagrįstą studijų turinį, formuluojant kompetencijomis grindžiamas studijų programas.

Pastarųjų veiklų skatinimas yra ne tik pačių aukštųjų mokyklų reikalas bet ir politinis uždavinys, atspindėtinas valstybiniuose aukštąjį mokslą reglamentuojančiuose dokumentuose.

3. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos valdymas

3.1. Pagrindiniai Lietuvos aukštojo mokslo valdymo principai

Siekiant suformuoti Lietuvos aukštojo mokslo sistemos valdymo modelį, keliame aukštojo mokslo sistemai tikslą būti konkurencinga ir efektyvia.

Aukštojo mokslo sistemos konkurencingumą suprantame kaip aukštojo mokslo institucijų visumos gebėjimą efektyviai ir rezultatyviai formuluoti bei įgyvendinti tikslus, atitinkančius globalios ekonominės plėtros poreikius ir skatinančius pažangą bei visuomenės ir valstybės raidą.

Anksčiau įvardytų LAM sistemos plėtros tikslų įgyvendinimui būtina laikytis sekančių nuostatų:

- Aukštojo mokslo prieinamumo visoms visuomenės grupėms užtikrinimas;
- Aukštojo mokslo diferenciacijos plėtojimas (institucinė diferenciacija pagal aukštųjų mokyklų veiklos kryptis, universitetines ir neuniversitetines aukštojo mokslo studijas ir t.t.);
- Studijų ir mokslo kokybės, atitinkančios pasaulinius standartus, siekimas;
- Sveikos konkurencijos ir nediskriminuojančių sąlygų aukštojo mokslo institucijoms, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, sudarymas;
- Tarprių ryšių tarp aukštojo mokslo institucijų ir visuomenės (tiek verslo bendruomenės, tiek plačiosios visuomenės) sukūrimas .
- Išanalizavus įvairių Europos bei pasaulio šalių patirtį bei remiantis aukštojo mokslo sistemai keliamais tikslais bei uždaviniais matome du pagrindinius reformos principus:
- Valstybės kontrolės ir aukštojo mokslo administravimo mažinimas;
- Aukštojo mokslo institucijų autonomijos ir atsakomybės už savo priimtus sprendimus didinimas.

Tokiu būdu valstybė veiktų aukštojo mokslo sistemą **tik:**

- **Nustatydama bendras aukštojo mokslo veiklos taisykles ir kontroliuodama, kaip tų bendrųjų taisyklių yra laikomasi. Taisyklės turėtų būti argumentuotai pagrįstos, nuoseklios ir skaidrios;**
- Sudarydama palankias ir nediskriminuojančias sąlygas aukštojo mokslo institucijoms, nepriklausomai nuo jų juridinio ar nuosavybinio statuso sąlygas vykdyti studijų bei mokslinių tyrimų veiklą;
- Sukurdama tokią aukštojo mokslo finansavimo sistemą, kuri skatintų aukštojo mokslo institucijas kurti visuomenei reikalingas studijų ir mokslo kryptis, skatinančias novatoriškus sprendimus, remiančias valstybės strategiją bei visuomenės raidą;
- Dalyvaudama valdyme (per Tarybų veiklą) tų Aukštojo mokslo institucijų, kurių steigėjas valstybė yra.

Valstybė **taip pat** turėtų užtikrinti aukštojo mokslo kokybę bei viešųjų išteklių panaudojimo kontrolę **per:**

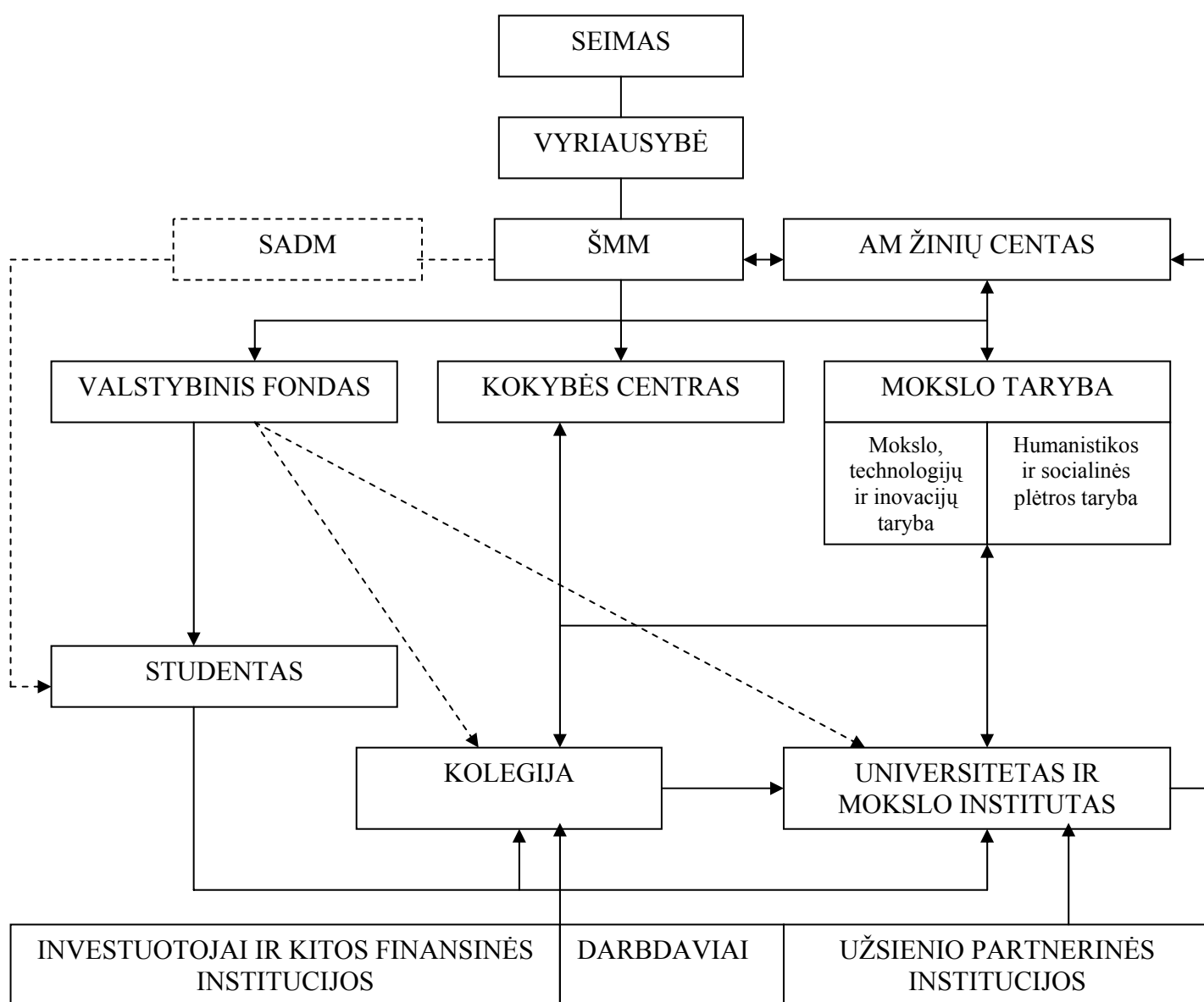
- asmens dalyvavimą finansuojant savo studijas ir tiesioginį suinteresuotumą perkamos paslaugos kokybe;
- institucijų konkuravimą dėl studentų ir konkursinių lėšų moksliniams tyrimams;
- modernios vadybos principų taikymą aukštojo mokslo institucijų valdyme;
- skaidrių bei atvirų konkursų būdu vykdomas visų akademinių pareigų užėmimo procedūras,
- institucijų, naudojančių didesnes valstybės lėšas, reguliarias, kritines, faktais grindžiamas ataskaitas visuomenei, parengtas kartu su nepriklausoma ekspertų institucija;
- pačios institucijos nusistatomų kokybės reikalavimų bei jų vertinimo procedūrų viešą skelbimą.

3.2. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos struktūra

LAM sistemos struktūrą turėtų sudaryti trijų tipų institucijos:

- LAM politiką formuojančios institucijos
- LAM politiką įgyvendinančios bei priežiūros institucijos
- LAM paslaugas teikiančios institucijos

Institucijų grupės bei santykis tarp jų yra pateikiamas 1 paveiksle.

1 pav. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos dalyviai ir santykiai tarp jų.

Seimas

Pagrindinė Seimo funkcija yra įstatymų leidyba, tame tarpe ir įstatymų, susijusių su aukštuoju mokslu. Seimas taip pat vaidina pagrindinį vaidmenį kasmet nustatant asignavimų mokslui ir studijoms bendrą sumą taip parodydamas šalies požiūrį ir vykdomą politiką mokslo ir studijų atžvilgiu.

Siūlytume, atsižvelgiant į besikeičiančią studijų ir mokslo finansavimo sistemą atsisakyti (tam būtina keisti LR aukštojo mokslo įstatymą) biudžeto asignavimų skirstymo kiekvienai valstybės aukštajai mokyklai funkcijos seimo lygmenyje.

Remiantis LR aukštojo mokslo įstatymu, Seimas Vyriausybės teikimu steigia valstybinius universitetus. Šios funkcijos taip pat siūlytume atsisakyti, kadangi pakeitus mokslo ir studijų finansavimo modelį ir įgyvendinus institucinės autonomijos stiprinimo principus, ši funkcija tampa nebeaktuali.

Vyriausybė

Pagal šiuo metu galiojantį aukštojo mokslo valdymo bei finansavimo modelį Vyriausybė be pagrindinės svarbios savo funkcijos - užtikrinti įstatymų, reglamentų, taisyklių bei kitų norminių aktų įgyvendinimą- vykdo ir nemažai smulkmeniškos kontrolės funkcijų: suteikia leidimą institucijoms vykdyti aukštojo mokslo studijas, ŠMM teikimu steigia valstybines kolegijas, suteikia leidimą Lietuvos ir užsienio aukštosios mokykloms, ketinančioms Lietuvoje vykdyti studijas pagal kitų šalių aukštųjų mokyklų studijų programas ir užsiimti kita su studijomis susijusia veikla, tiesiogiai dalyvauja taip pat ir skirstant biudžeto asignavimus atskiroms aukštojo mokslo institucijoms. Vyriausybės vaidmeniui yra priskirtas ir kvalifikacijų bei laipsnių suteikimo tvarkos bei kriterijų nustatymo funkcijos, kaip habilitacijos tvarka, minimalūs kvalifikaciniai tyrėjų pareigybių reikalavimai ir t.t.

Šių funkcijų, remiantis aukščiau išvardintais reformos principais vertėtų atsisakyti, paliekant Vyriausybei **įstatymų, reglamentų, taisyklių bei kitų norminių aktų įgyvendinimo užtikrinimo ir kontrolės funkcijas bei aukštojo mokslo sistemos plėtros koordinavimo su kitų ūkio šakų plėtra funkciją.**

Švietimo ir mokslo ministerija

Švietimo ir mokslo ministerija atsakinga už **valstybės politikos bei plėtros prioritetų švietimo ir mokslo srityje įgyvendinimą bei Bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštojo mokslo studijų bei mokslo plėtros derinimą.**

Siūloma, kad ministerija atsisakytų tiesioginių LAM sistemos administravimo funkcijų ir visų pirma būtų atsakinga už sistemos analizę bei pokyčių inicijavimą.

Švietimo ir mokslo ministerijai tenka taip pat ir svarbus vaidmuo per savo parinktus ir deleguotus visuomenės atstovus dalyvauti valstybinių aukštojo mokslo institucijų valdyme (per Tarybų veiklą).

Lietuvos mokslo taryba galėtų būti pertvarkyta, remiantis jos dabartine paskirtimi.

Kadangi aukštasis mokslas apima ne tik studijų, bet ir mokslo bei tyrimų organizavimą bei valdymą, tai kalbant apie siūlomą AMS valdymo modelį negalima pamiršti mokslinių tyrimų sektoriaus valdymo.

Ir nors mokslinių tyrimų sektoriaus valdymo detali analizė dėl laiko stokos nebuvo šio tyrimo objektas, visgi siūlytume siekiant užtikrinti efektyvų šio sektoriaus valdymą Lietuvos mokslo tarybos pagrindu įsteigti dvi atskiras ekspertų tarybas-

Mokslo, technologijų ir inovacijų tarybą bei **Humanistikos ir socialinės plėtros tarybą**.

Šios tarybos būtų pagrindinės Seimo ir Vyriausybės mokslo politikos patarėjos ir galėtų būti sudarytos iš sritinių ir kitų mokslo draugijų, verslo asociacijų, socialinių ir kultūrinių asociacijų, Seimo ir ŠMM skiriamų atstovų.

Valstybinis fondas

Pagrindinė fondo veikla būtų **administruoti** Vyriausybės ir Švietimo ir mokslo ministerijos lėšas skirtas aukštajam mokslui: “krepšelio” lėšas, stipendijas bei valstybines paskolas.

Kokybės centras

Šio centro funkcijos galėtų apimti tarpininkavimas tarp universitetų, kolegijų ir studentų, užtikrinant studijų kokybę, programų akreditavimą ir tobulinimą. Šis tarpininkavimas daugiausiai turėtų pasireikšti **informacijos** sklaida ir kokybės užtikrinimo procesų **organizavimu** ir **administravimu**. Universitetus ir kolegijas centras turėtų informuoti apie akreditavimo procesus ir programų tobulinimą, o studentus ir visuomenę apie vykdomus kokybės užtikrinimo procesus.

AM žinių centras

Tiek atliekant šios studijos rėmuose Lietuvos aukštojo mokslo sistemos analizę, tiek išnagrinėjus kitų šalių patirtį manome, kad aukštojo mokslo sistemos sėkmingai plėtrai būtina įsteigti **AMŽC**, kuri turėtų būti visiškai nepriklausoma organizacija (steigėjas galėtų būti vienas iš universitetų).

Šios institucijos pagrindinė veikla būtų aukštojo mokslo tyrimai, žinių kūrimas ir kaupimas, o taip pat konsultavimas rengiant strateginius aukštojo mokslo sistemos plėtros dokumentus.

Institucijos darbuotojai turėtų būti aukščiausio lygio aukštojo mokslo srities ekspertai ir vizituojantys tarptautiniai ekspertai.

Ši institucija galėtų bendradarbiauti su Vyriausybe ir Švietimo ir mokslo ministerija vykdant įvairius projektus aukštojo mokslo sektoriuje, pavyzdžiui ruošti aukštojo mokslo sektoriaus kasmetinę analizę pagal Lietuvos aukštojo mokslo veiklos rodiklius. Institucija turėtų būti finansiškai nepriklausoma.

Universitetai ir kolegijos

Naujai siūlomame aukštojo mokslo sistemos valdymo modelyje vieną iš pagrindinių vietų užima institucijos, kuriose vykdomos aukštosios studijos ir moksliniai tyrimai.

Šioms institucijoms būtų keliami šie reikalavimai:

- studijų ir mokslo institucijos yra autonomiškos ir atskaitingos visuomenei;
- ugdo piliečius ir visuomenės lyderius – laisvas ir kūrybingas asmenybes, gebančius suvokti idėjas, suprasti visuomenės kaitos procesus ir priimti atsakomybę už jos likimą;
- užtikrina nediskriminacinį aukštojo mokslo prieinamumą visoms visuomenės grupėms, organizuojant priėmimą į studijas ir atliekant specialius tyrimus;
- kuria ir plėtoja ryšius tarp aukštųjų mokyklų ir privataus sektoriaus;
- kuria patrauklią ir palankią naujų idėjų kūrimui bei vystymui studijų ir mokslinių tyrimų aplinką;
- plėtoja institucinę diferenciaciją pagal aukštųjų mokyklų veiklos kryptis, stiprinti universitetines ir neuniversitetines aukštojo mokslo studijas;
- plėtoja studijų ir tyrimų srityje tarpdiscipliniškumą, siekiant tinkamai atsakyti į šiuolaikinės visuomenės poreikius;
- plečia jaunų mokslininkų ir tyrėjų karjeros aukštosiose mokyklose galimybes;

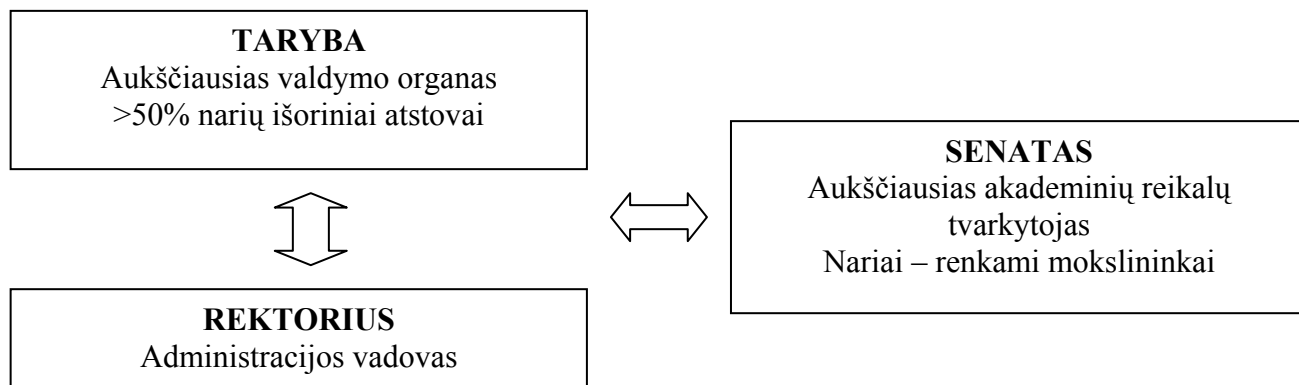
- kuria studijų turinį orientuotą į mokymosi pasiekimus ir kompetencijas;
- skatina visų studijų ciklą studentų ir dėstytojų mobilumą, panaudojant esamus ir kuriant naujus bendradarbiavimo tinklus;
- diegia ir plėtoja aukštųjų mokyklų vidinę kokybės kultūrą, atitinkančią aukštosios mokyklos misiją ir tikslus.

Kad įgyvendinti šiuos reikalavimus be jau minėto finansavimo sistemos pakeitimo bei suteiktos didesnės institucinės autonomijos būtina reformuoti ir vidinį aukštosios mokyklos valdymo modelį.

Kadangi galiojant šiandieniniam valdymo modeliui išryškėjo visa eilė problemų. Kaip antai:

- Pagrindinius strateginius universiteto klausimus sprendžia patys universiteto mokslininkai;
- Universiteto Rektorius yra labai priklausomas nuo akademinės bendruomenės sprendimų, nes jos išrinktas Senatas tvirtina strateginius institucijos dokumentus;
- Universiteto Rektorius yra renkamas tik akademinės bendruomenės, todėl ir atstovauja šią bendruomenę bei jos norus, nesvarbu, kad tie norai kartais gali nesutapti su universiteto misija ar plačiosios visuomenės interesu;
- Tarybų vaidmuo yra labiau simbolinis, o Aukštojo mokslo įstatymo nuostata dėl atskaitomybės už aukštojo mokslo veiklą visuomenei ir Švietimo Ministerijai vykdoma tik formaliai. Tokiu būdu socialinių partnerių dalyvavimas aukštojo mokslo valdymo organuose yra tik formalus ir izoliuoja aukštąsias mokyklas nuo visuomenės.

Siekiant pašalinti išvardintus trūkumus, geriau užtikrinti ryšius su visuomene, padidinti skaidrumą ir atskirų valdymo organų bei pačių universitetų atskaitomybę bei autonomiją siūlome perskirstyti ir aiškiai atskirti įvairių universiteto valdymo organų funkcija bei atsakomybes.

2 pav. Aukštojo mokslo institucijų valdymo modelis

Pagrindinis, aukščiausias strateginis valdymo organas turėtų tapti **Taryba**, atstovaujanti ir plačiosios visuomenės interesą. Jos funkcijos būtų:

- svarstyti ir tvirtinti aukštosios mokyklos raidos strategiją;
- prižiūrėti strategijos įgyvendinimą;
- nustatyti biudžeto ir turto valdymo politikas, prižiūrėti jų laikymąsi, tvirtinti svarbiausius sprendimus.
- užtikrinti universiteto veiklos skaidrumą;
- užtikrinti atskaitingumą steigėjams ir ryšį su visuomene;
- parinkti, skirti ir atšaukti rektorių;
- tvirtinti rektoriaus teikiamus aukščiausiuosius administracijos pareigūnus;
- prižiūrėti, kaip laikomasi akademinių standartų.

Rektorius, būdamas aukščiausiu administracijos valdymo organu, turėtų:

- organizuoti Universiteto veiklą, siekdamas įgyvendinti jo misiją bei tikslus;
- leisti įsakymus, reguliuojančius administracijos darbą;
- priimti į darbą ir atleisti darbuotojus;
- priimti ir šalinti studentus bei atlikti kitas funkcijas;
- atsakyti už universiteto finansinę veiklą, tinkamą turto valdymą, naudojimą ir disponavimą juo;
- atsiskaityti Tarybai už kiekvienus tris Universiteto veiklos mėnesius arba taip dažnai kaip to reikalauja Taryba.

Senatas turėtų tapti aukščiausiuoju akademinių reikalų tvarkytoju:

- Tvirtina studijų programas;
- nustato akademinius standartus,
- renka profesorius,
- teikia vardus.

Senatas turi tik patariamąjį balsą finansų, turto valdymo ir administravimo klausimais. Pagal siūlomą modelį pagrindinis strateginis valdymo vaidmuo yra suteikiamas Tarybai. Tokiu būdu tampa labai svarbu kaip užtikrinti, kad Taryboje būtų atstovaujamos visų suinteresuotųjų pusių interesai.

Norėtume pabrėžti keletą svarbių siūlomų Tarybos sudėties bei veiklos principų. Remiantis Skandinavijos bei kitų Europos šalių patirtimi Taryba galėtų būti sudaryta iš 9–11 asmenų. Svarbu, kad Tarybos kadencija nesutaptų su rektoriaus kadencija. Tarybos narių darbas turėtų būti atlyginamas Švietimo ir mokslo ministro nustatoma tvarka. Daugiau kaip pusę tarybos narių sudarytų išorės nariai – steigėjų, investuotojų ir alumnų atstovai, išreiškiantys viešąjį interesą; juos ypač rimtos ir skaidrios atrankos būdu, iš turinčių reikalingos patirties ir įsipareigojusių dirbti taryboje asmenų skirtų ministras. Kitus tarybos narius tiesiogiai rinktų pagrindinės universiteto bendruomenės grupės – studentai, akademinis bei techninis personalas. Tarybai vadovautų pirmininkas, renkamas iš išorinių narių. Rektorius neturėtų būti tarybos narys, tačiau dalyvautų jos posėdžiuose.

Taryba vaidintų pagrindinį vaidmenį skiriant universiteto rektorių. Ji sudarytų rinkiminę komisiją iš Tarybos, akademinio personalo, studentų, absolventų ir administracijos atstovų.

Rinkimų komisija po rimtos atrankos, išsamiai apsvarsčiusi ne mažiau kaip 3 kandidatūras, iškeltas skaidraus ir atviro konkurso būdu, teiktų siūlymą Tarybai.

Taryba turėtų paremti kandidatą į rektoriaus vietą 2/3 Valdybos narių balsų dauguma. Mūsų siūlomi kvalifikaciniai reikalavimai kandidatams į rektorių – daktaro laipsnis ir vadybos akademinėje srityje patirtis. Rektoriaus kadencija turėtų būti ne ilgesnė kaip ketveri metai ir galėtų būti pratęsta tik vieną kartą.

Britų mokslininkas Michael Shattock savo knygoje “Managing Suceessful Universities” nurodo tokias pagrindines Tarybos naudas universitetui:

- patarėjai techniniais ir profesiniais klausimais;
- ilgalaikės perspektyvos matymo ekspertai;
- vidinių argumentų ir požiūrių arbitrai;
- kritiškai draugai, išpėjantys apie kokybės lygio bangavimus;
- vadybos techniniai ekspertai;
- kintančios aplinkos žinovai;
- profesionalūs aukščiausio administracijos vadovo (Rektoriaus) parinkimo ekspertai.

Siūlomame modelyje svarbus valdymo vaidmuo priskiriamas ir Senatui. Vienok, jo funkcijos aiškiai apsiriboja akademinių reikalų tvarkymu, kur jis vaidina pagrindinį vaidmenį - tvirtina studijų programas, nustato akademinius standartus, renka profesorius, teikia vardus. Kaip jau buvo minėta, Senatas turi tik patariamąjį balsą finansų, turto valdymo ir administravimo klausimais, kurie pereina atitinkamai Tarybos ir Rektoriaus atsakomybėn.

Senato daugumą turėtų rinkti visi mokslininkai iš mokslininkų pagal kvotas padaliniuose be kitų (einamos pareigos, pedagoginiai vardai) apribojimų. Mažesnėmis proporcijomis Senato narius rinktų studentai, doktorantai ir dėstytojai, taip pat mokslo darbuotojai neturintys daktaro laipsnio. Techninis personalas rinkimuose neturėtų dalyvauti. Tik rektorius įeina į senatą ex officio, kiti vadovai (prorektorai, dekanai) gali patekti į senatą rinkimų būdu arba dalyvauti posėdžiuose be balso teisės.

Kalbant apie universiteto valdymo organus ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti ir į vieną svarbiausių universiteto bendruomenės grupių – studentus bei jų savivaldą.

Siūlomame modelyje visi aukštosios mokyklos studentai turėtų būti atstovaujami institucijos valdymo organuose per studentų atstovybę. Kiekvienas studentas turi turėti teisę dalyvauti studentų atstovybės veikloje, išstoti iš jos ir būti renkamas į valdymo organus. Aukščiausiasis studentų atstovybės organas – konferencija būtų sudaroma tiesioginių, visuotinių rinkimų būdu. Joje turėtų būti proporcingai atstovaujama aukštosios mokyklos padaliniai. Studentų atstovybės nepriklausomą

statusą garantuotų juridinio asmens statusas, jai tenkantis fiksuotas studijų įmokos dydis ir Taryba. Organizuotų studentų grupių (korporacijų, draugijų, klubų) veiklai aukštosios mokyklos biudžete numatomos lėšos. Studentų atstovai turi ne mažiau 20% vietų visuose kolegialiuose aukštosios mokyklos sprendimų priėmimo organuose, išskyrus Tarybą (šiuo atveju- 10%).

Žinoma, kad toks siūlomas valdymo modelis būtų sėkmingas būtina subalansuoti visų trijų pagrindinių valdymo organų veiklą. Kaip matyti iš M.Schattock ir kitų mokslininkų tyrimų sėkmingi universitetai Taryboje siekia turėti gabius ir profesionalius visuomenės atstovus, galinčius įnešti svarų indėlį į institucijos plėtrą. Į Rektoriaus poziciją jie stengiasi pakviesti stiprų lyderį, galintį sėkmingai vadovaujant efektyviai administracijos komandai. Jie taip pat turi užtikrinti Rektoriaus ir jo komandos glaudų dialogą su Senatu, atspindinčiu akademinės bendruomenės požiūrį.

Taigi, siūlomas modelis reikalauja nuoseklaus ir pastovaus dialogo tarp visų trijų valdymo organų, kur aukščiausias universiteto valdymo organas yra Taryba, sudaryta didžiąja dalimi iš išorės narių, išreiškiančių viešąjį interesą. Rektorius, parenkamas ir skiriamas Tarybos, organizuoja Universiteto veiklą, įgyvendina jo misiją ir tikslus. O Senatas- kuruoja akademinis klausimus.

Toks modelis sudaro prielaidas ir didesnei universiteto finansinei autonomijai, kuri turi būti suteikta, siekiant, kad aukštosios mokyklos galėtų efektyviau dirbti pačios, o ne efektyviai būtų valdomos biurokratiniais svertais.

Šiuo modeliu siekiama visų pirma minimizuoti universitetų vidaus klausimų reglamentavimą įstatymais, Vyriausybės nutarimais, Ministro įsakymais ir sudaryti sąlygas universiteto valdyme dalyvauti asmenims, atstovaujantiems viešąjį interesą, priskiriant jiems aiškią atsakomybę už savo sprendimus. Tai leistų stiprinti aukštųjų mokyklų autonomiją, įpareigojant jas pačias imtis iniciatyvos ir atsakomybės už savo misijos ir strateginių tikslų įgyvendinimą.

4. LAM finansinis modelis

Ivadas

Tiek Lietuvos ekonomikos augimas, tiek ir visuomenės gerbūvis vis labiau grindžiamas aukštųjų kompetencijų reikalaujančios veiklos plėtojimu. Priklausomai nuo to, kiek Lietuvos aukštojo mokslo absolventų kompetencijos tenkina esamus ir ateities darbo rinkos reikalavimus bei visuomenės poreikius, didžiaja dalimi priklauso ir Lietuvos konkurencingumas regione bei Europos sąjungoje.

Šiandieną Lietuvos aukštojo mokslo absolventų kompetencijos nepakankamai tenkina esamus, o ypač ateities darbo rinkos reikalavimus. Šių kompetencijų paklausos ir pasiūlos atotrūkį lemia nepakankama studijų kokybė, kurią, savo ruožtu, sąlygoja: neracionalus studentų studijų programų pasirinkimas, nepakankama studentų motyvacija, finansinių išteklių trūkumas, nepakankama finansinių išteklių ir finansinių instrumentų įvairovė, sąlygų, skatinančių konkurenciją tarp aukštojo mokslo institucijų dėl geriausių studentų, nebuvimas, LAM sistemos valdymo netinkamumas ir kiti.

Todėl LAM finansinio modelio bendrasis tikslas yra:

Prisidėti užtikrinant Lietuvos aukštojo mokslo absolventų kompetencijos atitikimą esamiems ir ateities darbo rinkos bei visuomenės poreikiams, teikiant kokybiškas aukštojo mokslo studijų paslaugas.

Norint pasiekti šį bendrąjį tikslą aukštojo mokslo studijų finansavimo modelis turi išspręsti šiuos uždavinius:

- Didinti studijų prieinamumą.
- Skatinti konkurenciją dėl geriausių studentų tarp aukštųjų mokyklų.
- Didinti studijuojančių motyvacijas.
- Skatinti valstybės biudžeto lėšų panaudojimo efektyvumą.
- Didinti studijų finansavimo šaltinių įvairovę.

4.1. LAM finansinio modelio alternatyvų vertinimas

LAM finansinio modelio alternatyvų vertinimas bus atliekamas remiantis įvade pateiktu finansinio modelio tikslu bei uždaviniais, O taip pat jau pasiūlytais finansiniais modeliais ir teisės aktais: Lietuvos mokslo tarybos siūlymais „Dėl studijų finansavimo tobulinimo“¹, Rektorių konferencijos priimtu kreipimusi į Lietuvos studentus², Liberalų sąjūdžio siūlymais „Mokslo ir studijų sistemos reformos metmenys“³, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 6 d. nutarimu Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano patvirtinimo“⁴, A. Žalio pateikta aukštojo mokslo finansavimo reforma⁵, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 974 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo“. Vertindami alternatyvų pasirinkimo galimybes laikysimės nuostatos, kad valstybė nemokamą aukštąjį mokslą užtikrina atsižvelgdama į esančias finansines galimybes. O konstitucinę nuostatą dėl nemokamo aukštojo mokslo užtikrina vertindama studijuojančių rezultatus.

Lietuvos Mokslo Tarybos siūlymai grindžiami valstybės finansinėmis galimybėmis bei egzistuojančia studijų kaštų nustatymo tvarka.⁶ Studijų kaštus siūloma nustatyti centralizuotai, o siūlomi jų padengimo instrumentai yra įvairiarūšiai. Atrodo, kad tokia finansinių instrumentų įvairovė leistų „įsijungti“ dalyvių interesų derinimosi mechanizmui, o studentams racionaliau pasirinkti studijų programas. Valstybės subsidija turėtų patekti tiesiai į aukštojo mokslo instituciją. Kadangi šiame pasiūlyme egzistuoja finansinių instrumentų, kurie iš esmės atspindi subjektų įvairovę, tai finansinė rizika pasiskirsto tarp visų finansinius instrumentus naudojančių subjektų.

¹ Lietuvos Mokslo tarybos 2007 01 18 d. nutarimas. „Dėl studijų finansavimo tobulinimo“, Vilnius. . Prieiga per internetą 2007 01 17 d. : http://www.lmt.lt/NAUJIENOS/LMT%20siulymai%20studiju%20finansu_final.doc

² Lietuvos universitetų rektorių konferencijos kreipimasis į Lietuvos studentus. Prieiga per internetą 2007 01 17 d.: http://www.lurk.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=42

³ Konferencijos „Mokslas ir studijos – pokyčiai Lietuvos ateičiai“ medžiaga, 2006 m. lapkričio 8 d., Vilnius. Prieiga per internetą, 2007 01 17 d.: www.lms.lt/skiltys/showfile.php?id=347.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano patvirtinimo“, Valstybės žinios, Nr. 39-1394., 2006 04 05.

⁵ A. Žalys. Aukštojo mokslo finansavimo reforma: problemos ir siūlymai. Prieiga per internetą 2007 01 23 d.: <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/57127>, <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/57140>

⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 974 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo“, Valstybės žinios, Nr. 108-4114., 2006 10 11.

Nesėkmės atveju valstybė patirtų aukštojo mokslo studijų nuostolius, studentas – studijų įmokos nuostolius, verslo partneriai – rėmimo lėšų nuostolius, finansinio tarpininkavimo institucijos – suteiktų kreditų ir palūkanų nuostolius. *Studijų prieinamumas* yra įgyvendinamas siūlant, centralizuotai nustatyti vienodą studijų įmoką, o likusią kintamų studijų kaštų dalį padengtų valstybė. Įmokos dydį siūloma skaičiuoti remiantis faktiniais finansiniais ištekliais ir galiojančia patvirtinta tvarka. Studijų prieinamumą galima suprasti ir kaip tam tikrų finansinių barjerų sumažinimą, kuris ir lemia studijų prieinamumą visiems socialiniams sluoksniams. Todėl tokio minimalaus finansinio ar kitokio barjero išlaikymas turėtų būti valstybės įsipareigojimas prieš visuomenę nustatant studento krepšelio dydį, o ne vienodos studijų įmokos nustatymas studijuojantiems.

Manytume, kad LMT siūlomam modelyje taip pat reikiamai *nėra skatinama konkurencija*, nes aukštojo mokslo institucijoms nebelieka dėl ko konkuruoti, tai yra, per nustatytas vienodas studijų įmokas aukštojo mokslo institucijos gautų trūkstamą lėšų sumą tiesioginių studijų kaštų padengimui. Toks įmokos nustatymo būdas neskatinant studijuojančių racionaliau rinktis aukštąją mokyklą, neskatinant efektyviau naudoti valstybės biudžeto lėšas, santykinai mažiau skatinant finansinių šaltinių įvairovės formavimąsi.

Rektorių konferencijos siūlymai grindžiami decentralizuotu kaštų nustatymu, o finansinių instrumentų įvairovė, atrodo, yra pakankama, kad pradėtų veikti studijų pasirinkimo savireguliacijos mechanizmas. Valstybės subsidija patenka į aukštojo mokslo instituciją. Studijų riziką prisiima valstybė ir studijuojantieji. *Studijų prieinamumas* yra pasiekiamas remiantis finansinėmis valstybės galimybėmis. Manome, kad Rektorių konferencijos siūlymai siekia išsaugoti egzistuojančią studijų ir mokslo, susijusio su studijomis, finansavimo tvarką. Todėl jų siūlymų pagrindinis tikslas yra *decentralizuoti studijų įmokas*. Toks decentralizavimas, mūsų manymu, suaktyvintų studijuojančių motyvacijas ir aukštųjų mokyklų požiūrį į konkurenciją dėl geriausių studentų.

Liberalų sąjūdžio siūlymai remiasi studijų paklausos finansavimo logika, kai lėšos iš valstybės biudžeto į aukštojo mokslo instituciją patenka studentui realizavus savo pasirinkimą studijuoti vienoje ar kitoje aukštojo mokslo institucijoje. Tokį studijuojančio apsisprendimą jie siūlo įteisinti įvedant studento krepšelį, kuris yra valstybės subsidija. Studento krepšelis turėtų būti vienodas visiems studijuojantiems, bet kurioje programoje. *Siūlomi du pagrindiniai studijų kaštų padengimo šaltiniai tai*

yra valstybės biudžetas ir studijų įmokos. Studijų prieinamumas yra pasiekiamas valstybės lėšomis per visiems vienodą studento krepšėlį. Studijos autoriai, pritartę požiūriui, kad studijų prieinamumą turi garantuoti valstybė. Studijų įmokos yra nustatomos decentralizuotai. Režimuojant Liberalų sąjūdžio pasiūlymus, galėtume teigti, kad valstybei garantuojant tam tikrą studijų prieinamumo finansinį lygį, ir esant decentralizuotoms studijų įmokoms yra įmanoma, be to, su mažiausiais kaštais pasiekti studijuojančių racionalių jų studijų programų rinkimąsi, skatinti konkurenciją dėl geriausių studentų, didinti valstybės biudžeto lėšų panaudojimo efektyvumą, didinti finansinių šaltinių įvairovę.

Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatos.

Sveikintina, kad plano nuostatos yra orientuotos į du, mūsų manymu, visuomeninio intereso užtikrinimo aspektus, tai yra, į studijų prieinamumo užtikrinimą ir socialinę studentų paramą. (Plačiau žiūrėti 2 ir 4 lenteles). Taip pat apgailestaujame, kad per mažai dėmesio, mūsų manymu, yra skiriama finansavimo mechanizmo išaiškinimui bei jo pagrindimui. Taip pat lieka neaišku, kaip aprašomas modelis užtikrins racionalių studentų mąstymą, renkantis studijų programas, finansavimo šaltinius ir finansinius instrumentus. Tačiau, kas yra svarbu, kad šiame dokumente visgi yra pripažįstama, kad studento įmokos yra viena iš sudėtinių LAM finansavimo dalių.

Alberto Žalio pateikta aukštojo mokslo finansavimo reforma.

Manome, kad A. Žalys pateiktame tekste daugiau remiasi viešo intereso užtikrinimu ir per jo užtikrinimo mechanizmą konstruoja aukštojo mokslo finansavimo modelį. Todėl šioje finansavimo reformoje, ją lyginant su aukštojo mokslo sistemos plėtros plano nuostatomis, nematome principinių skirtumų. A. Žalys visgi dar karta užtvirtina nuostatą, kad yra būtina siekti didesnio LAM finansavimo bei didinti studentų motyvacijas. Kaip nurodoma straipsnyje finansavimo didėjimą negalima sieti su didėjančiomis valstybės dotacijomis, taigi papildomos lėšos gali būti pritraukiamos iš kitų šaltinių, tokių kaip studentų įmokos. Taip yra siūloma, kad įmokos dydis būtų vienodas visiems tos pačios aukštosios mokyklos studentams, nepriklausomai nuo pasirinktos programos, kas turėtų užskirti kelią programų pasirinkimui ne pagal gebėjimus bei pašaukimą, o pagal kainą. Tačiau tekste visgi pritrūkstama argumentacijos, kodėl studentai rinksis programą pagal kainą, o ne pagal tai, kokie įgyti gebėjimai leis įsidarbinti bei aprūpinti save ir savo šeimos gyvenimą. Juk būtent tokiose srityse, kurios leidžia užsidirbti pragyvenimui, šiandien dirba dauguma fizikos, chemijos netgi medicinos programas baigusiu žmonių.

Apibendrintai modelio alternatyvų analizė finansiniu bei išsikeltų uždavinių aspektais pateikiama pirmoje – ketvirtoje lentelėse.

LAM finansinio modelio alternatyvų analizė finansiniu aspektu

1 lentelė

Pavadinimas	Lietuvos Mokslo Tarybos siūlymai	Rektorių konferencijos siūlymai	Liberalų sąjūdžio siūlymai
Finansinių išteklių gavėjas	Aukštojo mokslo institucija	Aukštojo mokslo institucija	Studijuojantis, įstojęs į aukštojo mokslo instituciją, gauna teisę į studento krepšelį, kurį gali panaudoti studijų kaštams padengti bet kurioje Lietuvos aukštojo mokslo institucijoje.
Studijų kainos traktavimas	Studijų kaina suprantama kaip studijų savikaina arba studijų kaštai.	Studijų kaštai, kuriuos universitetas turi teisę nustatyti savarankiškai. Studijų kaštai susideda iš mokslinių tyrimų susietų su studijomis kaštų ir kitų kaštų.	Studijų kaštai bei kiti kaštai, tai yra, infrastruktūros ir mokslinių tyrimų kaštai, kurie yra reguliuojami rinkos.
Studijų kainos (kaštų) nustatymas	Centralizuotas. Nustatoma fiksuota studijų įmoka visoms studijų programoms.	Decentralizuota. Studijų įmoką nustato aukštojo mokslo institucijos.	Decentralizuota. Studijų įmoką nustato aukštojo mokslo institucijos.
Studijų finansavimo šaltiniai	Valstybės biudžetas ir studijų įmoka	Valstybės biudžetas ir studijų įmoka	Valstybės biudžetas ir studijų įmoka
Studijų finansavimo instrumentai	Remiantis studentų skaičiumi bei valstybės finansinių išteklių galimybėmis skiriama valstybės subsidija. Paskolos iš valstybės ir finansinio tarpininkavimo institucijų. Studijuojančių privačios lėšos. Partnerių lėšos. Socialinės rūpybos lėšos.	Valstybės subsidija. Studijuojančių privačios lėšos. Verslo partnerių lėšos.	Remiantis valstybės finansinių išteklių galimybėmis bei lygiateisiškumo principu skiriama valstybės subsidija. Paskolos su valstybės garantija iš finansinio tarpininkavimo institucijų. Stipendijos labai gerai ir gerai besimokantiems. Studijuojančių privačios lėšos. Partnerių lėšos. Socialinės rūpybos lėšos.

Iš 1 lentelės matosi siūlomų alternatyvių finansavimo modelių pasirinkimo galimybės.

Pavadinimas	A. Žalio pateikta aukštojo mokslo finansavimo reforma	Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatos.
Finansinių išteklių gavėjas	Tiksliai nenurodoma, bet iš teksto visumos galima suprasti, kad tai aukštojo mokslo institucija	Tiksliai nenurodoma, bet iš plano teksto visumos galima suprasti, kad tai aukštojo mokslo institucija
Studijų kainos traktavimas	Tiksli studijų kainos struktūra nenurodoma, bet tekste netiesiogiai duodama nuoroda į Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatas.	Plano 15.1. punktas teigia, kad „asmens mokymąsi valstybinių aukštųjų mokyklų pagrindinėse, vientisosiose ir antrosios pakopos studijose valstybė remia finansuodama dalį jo studijų išlaidų – ne daugiau kaip 220 kreditų (išskyrus Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teisės aktų nustatytus atvejus) apimties studijas, šią apimtį viršijančių studijų išlaidas moka pats asmuo, o 16.1. punktas teigia, kad „visų studijų formų studentų, studijuojančių valstybės biudžeto lėšomis valstybinėse aukštosiose mokyklose, <...>, studijų išlaidas sudaro dvi dalys: studijų įmoka ir studijų krypties kainos dalis, kurios nepadengia studijų įmoka“ ⁷
Studijų kainos (kaštų) nustatymas	Tekste minima tik vienas studijų kaštų padengimo šaltinis, tai studijų įmoka. Ji turi būti vienoda visiems vienos aukštosios mokyklos studentams. Tekste taip pat tiksliai nepasakoma ar tai centralizuotai ar decentralizuotai nustatoma įmoka. Atsižvelgdami į teksto visumą, teigiame, kad ši įmoka yra nustatoma centralizuotai kiekvienai aukštojo mokslo institucijai.	Apie studijų kainos (kaštų) nustatymo būdą tekste neužsimenama.
Studijų finansavimo šaltiniai	Valstybės biudžetas ir studijų įmoka	Valstybės biudžetas ir studijų įmoka
Studijų finansavimo instrumentai	Lengvatinė paskola, pakankama studijų įmokai valstybinėje aukštojoje mokykloje apmokėti. Mokestinės lengvatos, susiję su paskolos grąžinimu.	Paskolos pragyvenimo išlaidoms. Paskolos lengvatinėmis sąlygomis, kai už studentus laiduoja valstybė. Socialinės paramos lėšos, skirtos maitinimo įstaigoms dotuoti, bendrabučiuose gyvenančių studentų iš nepasiturinčių šeimų gyvenamojo ploto naudojimo išlaidoms apmokėti. Kitos lengvatos. Vardinės stipendijos itin gerai besimokantiems studentams.

⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 335 “Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano patvirtinimo“, Valstybės žinios, Nr. 39-1394., 2006 04 05.

LAM finansinio modelio alternatyvų analizė esminių studijų finansavimo modelio
uždavinių aspektu

3 lentelė

Pavadinimas	Lietuvos Mokslo Tarybos siūlymai	Rektorių konferencijos siūlymai	Liberalų sąjūdžio siūlymai
Studijų prieinamumas	Studijų prieinamumas yra užtikrinamas valstybės lėšomis padengiant dalį studijų kaštų, kurių nepadengė studijų įmoka. Kadangi studentai moka fiksuotą studijų įmoką, tai studijų prieinamumas būtų matuojamas studijų įmokos kaip studijų barjero dydžiu.	Studijų prieinamumas yra užtikrinamas valstybės aukštojo mokslo institucijai skiriant finansavimą.	Studijų prieinamumas yra užtikrinamas valstybės lėšomis, naudojant studentų krepšelio finansinį instrumentą. Likusią kaštų dalį padengia studijų įmoka.
Konkurencija tarp aukštųjų mokyklų	Kadangi šioje konkurencijoje taip pat dalyvauja ir studentai, tai jų informuotumas aukštojo mokslo institucijų konkurencijai yra svarbus. Kitu atveju, konkurencija tarp aukštojo mokslo institucijų dėl geriausių studentų yra sunkiai galima. Konkurencijos efektyvumas yra susijęs ir su kitais finansavimo aspektais, tai yra, studentų racionaliu pasirinkimu, skaidria studijų kaštų struktūra, informacijos apie studijas viešu pateikimu. Vertinant pasiūlymus konkurencijos požiūriu, teigtume, kad labiausiai konkurenciją skatintų Liberalų sąjūdžio pasiūlymų įgyvendinimas. Kiek mažiau prie konkurencijos skatinimo prisidėtų LMT pasiūlymų įgyvendinimas, nes, LMT pasiūlymų įgyvendinimas mažiau, nei Liberalų sąjūdžio aktyvuotų studentų motyvavimas renkantis aukštojo mokslo instituciją. Be to, Rektorių konferencijos pasiūlymai yra mažiau detalūs šiuo aspektu todėl juos konkurencijos požiūriu yra sunkiau vertinti.		
Studijuojančiųjų motyvacija	Šiuose pasiūlymuose studentų motyvacija dėl santykinai neaiškios informacijos apie studijų kaštus skatinama santykinai silpniausiai.		Šiuose pasiūlymuose studentų motyvacija dėl aiškesnės informacijos apie studijų kaštus skatinama santykinai stipriausiai.
Lėšų panaudojimo efektyvumas	Lėšų panaudojimo efektyvumą, kaip ir finansavimo šaltinių ir instrumentų įvairovę lemia racionalus sistemos dalyvių pasirinkimas, kurį sąlygoja informacijos pilnumas. Todėl santykinai dėl suinteresuotų grupių spaudimo efektyviausiai lėšos bus panaudojamos, atsižvelgiant į Liberalų sąjūdžio pasiūlymus ir santykinai neefektyviau bus panaudojamos, atsižvelgiant į LMT pasiūlymus.		
Finansavimo šaltinių įvairovė	Visuose pasiūlymuose yra galima pakankama finansavimo šaltinių ir finansinių instrumentų įvairovė, bet jų realus veikimas yra grindžiamas sistemos dalyvių lūkesčiais. Kadangi Liberalų sąjūdžio pasiūlymuose dalyvių lūkesčiai yra išreikšti tiksliausiai, tai finansinių šaltinių ir finansinių instrumentų įvairovė santykinai bus didžiausia. LMT siūlymuose studentui gali būti sunku suvokti kodėl jam reikia mokėti nustatyto dydžio fiksuotą studijų įmoką. Be to, ši įmoka keičiantis valstybės finansinėms galimybėms keisis taip pat. Todėl studentas finansavimo šaltinių ieškos neturėdamas pilnos informacijos, todėl, tai gali trukdyti finansavimo šaltinių ir instrumentų įvairovės susidarymui. Rektorių konferencijos pasiūlymai, šia prasme, yra panašūs todėl juos vertintume panašiai kaip LMT siūlymų įtaką finansinių šaltinių ir instrumentų įvairovės susidarymui.		

LAM finansinio modelio alternatyvų analizė esminių studijų finansavimo modelio
uždavinių aspektu

4 lentelė

Pavadinimas	A. Žalio pateikta aukštojo mokslo finansavimo reforma	Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatos.
Studijų prieinamumas	Studijų prieinamumą siūloma užtikrinti, remiantis Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatomis.	Studijų prieinamumo esmė yra išreikšta 16.1., 16.3., ir 17 punktuose. 16.1. punkte, nustatant studijų įmoką, uždedamas studijų įmokos dydžio barjeras, kurį perlipus, nepriklausomai nuo pasirinktos studijų programos, studentas gauna valstybės subsidiją likusiai studijų kaštų daliai padengti. Manome, kad studijų įmokos dydžio nustatymas ir likusios kaštų dalies padengimas iš valstybės biudžeto ribos informacijos sklaidą studijų erdvėje apie studijų kaštus. Todėl dėl dalyvių motyvacijų, dėl nepilnos informacijos apie studijų kaštus, iškraipymo taip pat nukentės ir studijų prieinamumas. Plano 16.3. punktas siūlo „sudaryti galimybes visiems valstybinių aukštųjų mokyklų studentams gauti paskolas, kurių užtekę studijų įmokoms sumokėti, ir svarstyti jų kompensavimo galimybes“. Autorių nuomone, šie du plano punktai visuomeninio intereso, tai yra, studijų prieinamumo užtikrinimo kaštus perkelia studijuojantiems, tai yra, pačiai visuomenei. Manytume, kad valstybė, siekdama studijų prieinamumo, turėtų užtikrinti minimalų, pagal savo finansines išgales studijų prieinamumo lygį, o ne kurti barjerus, tai yra, nustatyti studijų įmoką. Skirtumas yra labai svarbus, nes, valstybei garantavus minimalų studijų prieinamumo lygį, finansinio mechanizmo dalyviams yra suteikiama galimybė gauti žymiai pilnesnę informaciją apie studijų kaštus. Todėl toks informacijos pilnumas ne tik, kad paveiktų studijų programų rinkimosi racionalumą, bet taip pat pagyvintų konkurenciją tarp aukštojo mokslo institucijų. 17 punkte, siekiant studijų prieinamumo, yra siūloma esamą stipendijų ir paskolų pragyvenimo išlaidoms sistemą orientuojanti į socialinę paramą studentams.
Konkurencija tarp aukštųjų mokyklų	Šiuo du požiūriu vertinant konkurencijos tarp aukštojo mokslo institucijų prasme teigtume, kad jie stengiasi užtikrinti studijų prieinamumo tam tikrą lygį, bet kiti konkurencijos veiksniai, tai yra, racionalus studentų pasirinkimas, skaidri studijų kaštų struktūra, informacijos apie studijas prieinamumas ir pilnumas yra neskatinami. Todėl konkurencijos tarp aukštojo mokslo institucijų praktiškai nebus.	
Studijuojančiųjų motyvacija	Daroma prielaida, kad padidėjusi studijų įmoka padidins studijuojančiųjų motyvacijas ne tik renkantis studijų programą, bet ir studijuojant.	Plano nuostatose apie studijuojančiųjų motyvacijas tiesiogiai nekalbama.
Lėšų panaudojimo efektyvumas	Lėšų panaudojimo efektyvumą, kaip ir finansavimo šaltinių ir instrumentų įvairovę lemia racionalus sistemos dalyvių pasirinkimas, kurį sąlygoja informacijos pilnumas. Todėl santykinai dėl suinteresuotų grupių spaudimo, įgyvendinus plano nuostatas, ištekliai efektyviau panaudojami nebus.	
Finansavimo šaltinių įvairovė	Manytume, kad formaliai šie du požiūriai neriboja finansavimo šaltinių įvairovės, nes už studijų įmokos finansinių instrumentų suradimą yra atsakingi studijuojantys. Bet siekiant efektyvios (ne formalios) finansinių instrumentų įvairovės, kaip jau minėjome, turi būti užtikrinta ir kita būtina ir esminė sąlyga, tai yra, informacijos prieinamumas. Apie informacijos prieinamumo šie du požiūriai plačiau neanalizuojame.	

Apibendrinant finansinių modelių alternatyvų vertinimą, norime pabrėžti, kad:

- tuose siūlymuose, kuriuose valstybė užtikrina tam tikrą finansinį studijų prieinamumo lygį, o studijų įmokos nustatomos decentralizuotai (pvz.: Rektorijų konferencijos, Liberalų sąjūdžio siūlymuose) susidaro galimybės reikštis racionalesniam studentų studijų programų pasirinkimui, efektyvesniam valstybės biudžeto lėšų panaudojimui, konkurencijai tarp aukštojo mokslo institucijų, didėti finansinių šaltinių įvairovei, didėti studijų kokybei bei absolventų kompetencijoms.
- Tiek LMT, tiek A.Žalio, tiek Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 – 2010 metų plano nuostatose pateikiami siūlymai yra visų pirma nuosaikesni ir linkę išlaikyti valstybės kontrolę, nustatant LAM paslaugų kainą arba ją ribojant faktiniu valstybės biudžeto pajėgumu. Šiuose pasiūlymuose yra pripažįstama, kad studentas turėtų prisidėti prie studijų finansavimo, tačiau tam tikra fiksuota, visiems vienoda dalimi, kur skirtumą tarp studijų kainos ir studentų įnešamos dalies dengia valstybė. Kadangi šis teiginys nei viename pasiūlyme nėra plačiau aiškinamas ir pagrindžiamas kyla abejonės ar valstybė bus pajėgi pakelti jai priskiriamą studijų finansavimo našta iš vienos pusės, iš kitos pusės kaip tai spręs studentų bei aukštojo mokslo institucijų motyvacijos klausimus.

4.2. Siūlomas LAM studijų finansavimo modelis

Siūlomas LAM studijų finansavimo modelis (toliau – modelis) turėtų padėti išspręsti įvade minėtus uždavinius ir pasiekti iškeltą tikslą.

4.2.1. Principinės nuostatos

Studijų įmoką nustato pačios aukštojo mokslo institucijos. Studijų įmoka neturėtų būti reguliuojama valstybės, nes jeigu minimalų studento krepšelio dydį galima nustatyti, tai nei didžiausios, nei mažiausios studijų įmokos nustatyti centralizuotai neįmanoma, nes jos dydį lems įvairūs veiksniai, tokie kaip:

- aukštosios mokyklos kaštų struktūra,
- aukštosios mokyklos prestižas,
- studento pasirinkimas, ir
- geografinis veiksnys.

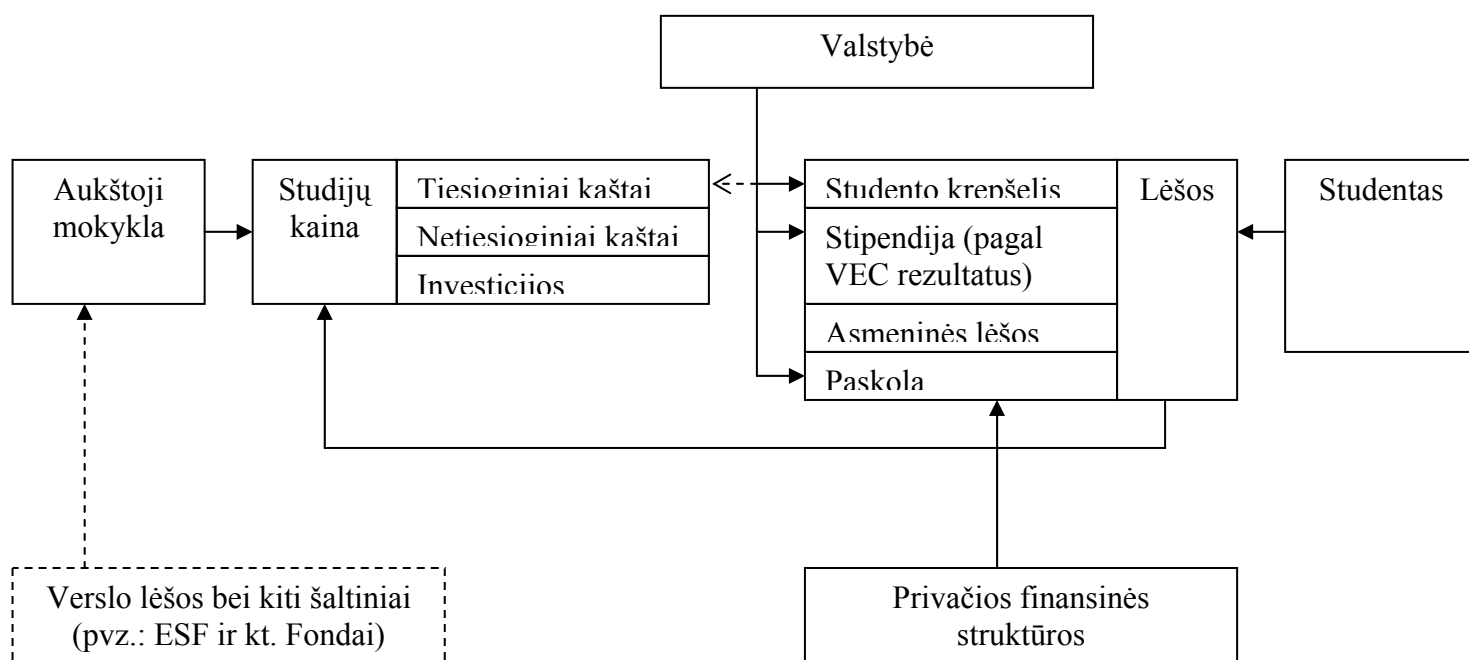
Taigi, valstybei norint reguliuoti studijų įmokos dydį reikėtų pažinti ir neklystamai įvertinti ką tik minėtus veiksnius, bet, tai atlikti praktiškai yra neįmanoma.

Aukštojo mokslo institucijos dėl studentų lėšų pritraukimo **konkuruoja studijų kokybe bei studijų kaina**, efektyviai naudojant lėšas.

Valstybė, naudodama eilę finansinių instrumentų, kaip antai studento krepšelį, stipendijas bei valstybines paskolas yra **atsakinga už aukštojo mokslo studijų prieinamumo didinimą bei valstybės ir visuomenės interesų atstovavimą**.

Studento motyvacija mokytis yra skatinama galimybe už aukštus pasiekimus maksimaliai didelę studijų kainos dalį pasidengti valstybinėmis lėšomis – studento krepšelio bei stipendijos ir/arba valstybinės paskolos pagalba.

Valstybės, aukštojo mokslo institucijų, studento bei privačių finansinių struktūrų santykį iliustruoja 3 paveikslas.

3 pav. Studijų kainos ir finansinių šaltinių struktūra

Kaip matome 3 paveiksle Aukštojo mokslo institucijos yra pilnai atsakingos už savo biudžeto formavimą bei finansų valdymą, įskaitant nekilnojamą turtą. Aukštojo mokslo institucijos biudžetas yra formuojamas iš studijų įmokų bei kitų pritraukiamų lėšų iš verslo bei įvairių fondų.

Valstybė atstovauja savo bei visuomenės interesus per paramą studentui studento krepšelio, stipendijos ir/arba valstybinės paskolos pagalba.

Studentas, priklausomai nuo pasiekimų bei pragyvenimo lygio naudoja įvairius finansinius šaltinius studijų kainai padengti. Studentas, valdydamas lėšas studijų įmokai padengti, įgauna pagrįstą teisę kontroliuoti studijų kokybę.

4.2.2. LAM studijų finansavimo modelyje taikomi instrumentai bei finansiniai šaltiniai

4.2.2.1. Studento krepšelis

Iš valstybės biudžeto, naudojant studento krepšelį, siūlome finansuoti dalį studijų ir mokslo, susijusio su studijomis, tiesioginių kaštų: tai garantuotų studijų prieinamumo tam tikrą lygį.

Studento krepšelio vienų metų dydis⁸ būtų apskaičiuojamas remiantis dabartine studijų kaštų struktūra, kuri yra nustatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje metodikoje⁹ ir susideda iš šių išlaidų:

- Dėstytojų, mokslo ir kitų su studijomis susijusių darbuotojų darbo užmokesčiui ir socialiniam draudimui,
- Prekėms ir paslaugoms, kurios yra susijusios su studijomis ir kurių reikia jų moksliniam lygiui palaikyti,
- Studentų kultūros, sporto ir visuomeninei veiklai organizuoti.

Studijų tiesioginių kaštų dalis būtų dengiama iš studento krepšelio. Likusi studijų ir mokslo, susijusio su studijomis, tiesioginių kaštų dalis būtų dengiama iš studijų įmokos.

Studento krepšelio dydį riboja du pagrindiniai veiksniai, tai yra, valstybės finansinės galimybės ir studentų skaičius. Studento krepšelis studentui, įstojus į

⁸ Studento krepšelis kiekvienais biudžetiniais metais dėl savo struktūrinių dalių pokyčių, pavyzdžiui dėl darbo užmokesčio didėjimo būtų skirtingas.

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 974 “Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo”, Valstybės žinios, Nr. 108-4114., 2006 10 11.

Lietuvos aukštąją mokyklą, suteikia teisę tam tikrais metais į tam tikrą lėšų sumą, kuri gali būti panaudojama tik studijoms apmokėti bet kurioje Lietuvos aukštojoje mokykloje. Taigi, studento krepšelis yra fiksuoto metinio dydžio, kuris apskaičiuojamas valstybės biudžeto lėšas studijoms ir mokslui, tiesiogiai susijusiam su studijomis, padalinus iš studijuojančių studentų skaičiaus.¹⁰ *Siekiant studijų prieinamumo užtikrinimo, siūlytume studento krepšelio dydį nustatyti vienodą visiems studentams visose studijų programose.*

4.2.2.2. Stipendijos studijuojančių motyvacijoms didinti.

Skiriamos dviejų rūšių stipendijos:

- Valstybinė stipendija už pažangumą (toliau – stipendija)
- Socialinė stipendija

Valstybinė **stipendija** motyvuotų studijuojančių gerai mokytis bei prisidėtų prie talentų ugdymo. Ši stipendija turėtų tik vieną kriterijų – pažangumą. Ši stipendija gali būti skirstoma dviem būdais, priklausimai nuo valstybės turimų išteklių ir administravimo patogumo:

1. stipendiją gali gauti tik 10 procentų *geriausiai valstybinius abiturijos egzaminus išlaikę abiturientai* toliau tęsiantys studijas aukštojo mokslo institucijose. Stipendijos dydis priklauso nuo to, kokią studijų programą ir Lietuvos aukštojo mokslo instituciją pasirinko abiturientas. Ši stipendija skiriama visam studijų laikotarpiui su tarpiniais metiniais atsiskaitymais. Studento pažangumui kritus – stipendijos mokėjimas nutraukiamas.
2. stipendiją gali gauti 10 procentų *geriausiais balais įstojusių studentų kiekvienoje studijų programoje*, nepriklausomai kokį Lietuvos universitetą būtų pasirinkę. Ši stipendija skiriama visam studijų laikotarpiui su tarpiniais metiniais atsiskaitymais. Studento pažangumui kritus – stipendijos mokėjimas nutraukiamas. Stipendija yra skiriama sekančiam geriausiai besimokančiam studentui toje programoje.

¹⁰ Studento krepšelis, remiantis valstybės finansinėmis galimybėmis, kiekvienais biudžetinėmis metais galėtų būti skirtingas.

Pirmuoju atveju yra apsunkintas stipendijų skyrimo administravimo procesas, nes ne visi abiturientai renkasi laikyti valstybinius abitūros egzaminus, tačiau finansinis valstybės išsipareigojimas yra sąlyginai mažesnis. Taip pat stipendijos yra skirstomos centralizuotai ir studentui jos netekus, stipendija grįžta į valstybinį fondą ir skiriama kitiems to nusipelnantiems studentams. Taip pat šiuo atveju, aukštojo mokslo institucijos gali stengtis išlaikyti stipendijas institucijoje ir nepagrįstai aukštinti studentų, turinčių stipendijas, vertinimus.

Antruoju atveju stipendijų administravimas yra paprastesnis, nes ją gautų 10 procentų kiekvienos programos geriausiais balais įstoję studentai. Stipendija būtų pririšta prie aukštojo mokslo institucijos ir studentui jos netekus, ji būtų perskiriama universiteto nuožiūra kitiems geriausiai besimokantiems studentams. Stipendijos pririšimas prie programos užtikrintų programų pasirinkimo stabilumą, kas yra ypač aktualų tiksliuosiuose moksluose. Šiuo atveju išlieka klausimas, kaip motyvuoti universitetus stengtis pritraukti kuo daugiau talentingų studentų, jeigu stipendija pririšta ne prie studento, o prie programos.

Studijų prieinamumui realizuoti turėtų būti naudojama ir socialinės rūpybos sistema teikianti **socialines stipendijas**. Socialinės stipendijos dydis turėtų būti siejamas su vidutiniu studijų įmokos dydžiu, bet neviršyti tam tikros nustatytos sumos. Socialinę stipendiją administruotų Socialinių reikalų ir darbo ministerija.

Valstybė, kaip institucija atstovaujanti viešą interesą, **tam tikroms prioritetinės programoms remti gali skirti papildomą kiekį stipendijų**, taip motyvuodama studentus rinktis tam tikru laikotarpiu valstybei būtinas specialybes. Tokiu būdu valstybė koordinuotų tam tikrų specialistų paklausą ir pasiūlą.

4.2.2.3. Paskolos studijų įmokai bei kitiems kaštams padengti

Įvedant mokamas studijas yra būtina užtikrinti, kad studentas nepriklausomai nuo savo bei savo šeimos turtinės padėties galėtų prieinamomis sąlygomis pasiskolinti pinigų studijoms apmokėti ir įgyti norimą specialybę.

Esant galimybei yra siektina, kad **lengvatines paskolas studijoms teiktų tikrai valstybė**, tokiu būdu užtikrindama tinkamas sąlygas aukštajam išsilavinimui įsigyti bei palengvindama stipendijų ir paskolų santykio koordinavimą.

Jeigu valstybė nėra pajėgi suformuoti pakankamą fondą valstybinėmis paskolomis aprūpinti visus pageidaujančius studentus siūloma paskolas skirti į:

- Valstybines
- Paskolas, teikiamas privačių finansinių institucijų.

Valstybinės paskolos yra *lengvatinės ir gali pilnai arba dalinai virsti subsidija priklausomai nuo studijų rezultatų*. Paskolos grąžinimas prasideda po dviejų metų po studijų užbaigimo.

Paskolos, teikiamos privačių finansinių institucijų yra imamos studento asmenine rizika, tačiau jų grąžinimą laiduoja valstybė. Paskolos grąžinimas prasideda po dviejų metų po studijų užbaigimo. Studentas turi teisę atsisakyti paskolos jeigu ji pakeičiama kitais finansiniais šaltiniais.

4.2.2.4. Studijuojančiojo lėšos.

Manome, kad šiuo lėšų šaltiniu bus naudojamosi: pirma, negavus valstybės socialinės paramos; antra, dėl tam tikrų priežasčių atsisakius banko studijų kredito komercinėmis sąlygomis; trečia, negavus paskolos iš Valstybinio fondo; ketvirta, nesant studijų draudimo. Tokia loginė atvejų analizė leidžia konstatuoti apie galimą finansavimo būdo pasirinkimą. Tokios pasirinkimo galimybės LAM finansavimo modelis ir siekia. Vienas iš pagrindinių LAM sistemos subjektų, tai yra, studijuojantis, pasižymi mažu ribiniu polinkiu skolintis studijų išlaidoms padengti. Tai reiškia, kad, kokias geras skolinimosi sąlygas besukurtume, studijuojantis vis tiek nelinkęs skolintis. Toks žemas ribinis polinkis skolintis signalizuoja, kad studentai iš finansinio tarpininkavimo institucijų praktiškai nesiskolins.

4.2.2.5. Verslo lėšos

Šios lėšos būtų gaunamos sutartiniu pagrindu už atliktus darbus, šios lėšos būtų naudojamos įvairiems (pagal poreikį) kaštams padengti bei dalis lėšų būtų skiriama institucijos infrastruktūrai vystyti.

Verslininkai vedami privačių motyvų galėtų apmokėti studijuojančio išlaidas ir taip netiesiogiai prisidėti prie aukštojo mokslo studijų finansavimo.

Manytume, kad verslininkai turėtų gauti laibai aiškias indikacijas dėl mokestinių lengvatų jeigu jie prisideda prie aukštojo mokslo institucijų finansavimo.

4.3. Studijų finansavimo procesas

Aukštojo mokslo institucija nustato kainą, kuri dengiama studento krepšelio ir studento įmokos. *Esant būtinybei (pvz.: pereinamuoju laikotarpiu) studijų kaina gali būti tvirtinama ŠMM užtikrinant jos racionalumą. Tokiu atveju AM institucijos parengia pagrįstą studijų kainos skaičiavimą ir teikia tvirtinti ministerijai.*

Vienodo dydžio studento krepšelis yra skiriamas visiems įstojusiems į aukštojo mokslo instituciją. Krepšelio dydis paskaičiuojamas kaip nurodyta 4.2.2.1. dalyje. Tokiu būdu valstybė gali didinti krepšelio sumą skirdama daugiau lėšų, o tuo pačiu reguliuoti stojančiųjų skaičių, nes jeigu krepšelio suma yra labai maža išauga studijų įmoka ir studijuojančiųjų skaičius mažėja, jeigu valstybė nori didinti studijuojančiųjų skaičių – ji didina krepšeliui skiriamas lėšas, krepšelio suma didėja, mažėja studijų įmoka, daugėja norinčių studijuoti.

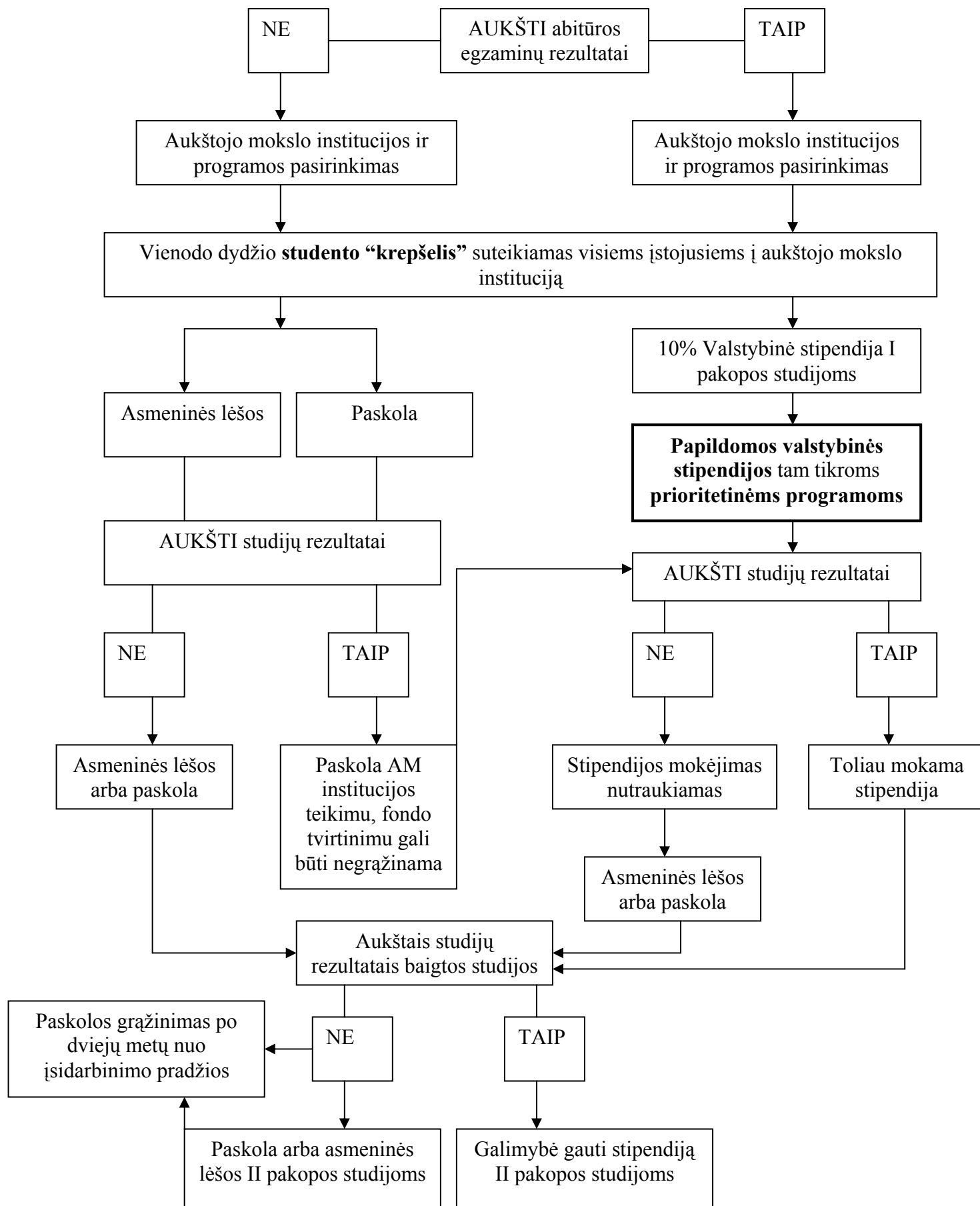
10 procentų geriausiųjų studentų (taikant pirmąjį arba antrąjį stipendijos skyrimo modelį) skiriamos valstybinės stipendijos. Stipendija skiriama visai programos trukmei, tačiau atsiskaitant kasmet. Studijų rezultatams labai suprastėjus stipendijos mokėjimas yra sustabdomas. Pirmuoju atveju stipendija grįžta į valstybinį fondą, o antruoju AM institucija skiria kitam gerai besimokančiam studentui.

Netekus stipendijos, studijų kaina yra dengiama arba asmeninėmis lėšomis arba paskola, kuri studijų rezultatams pakilus universiteto teikimu ir Valstybinio fondo nutarimu gali būti negražinama..

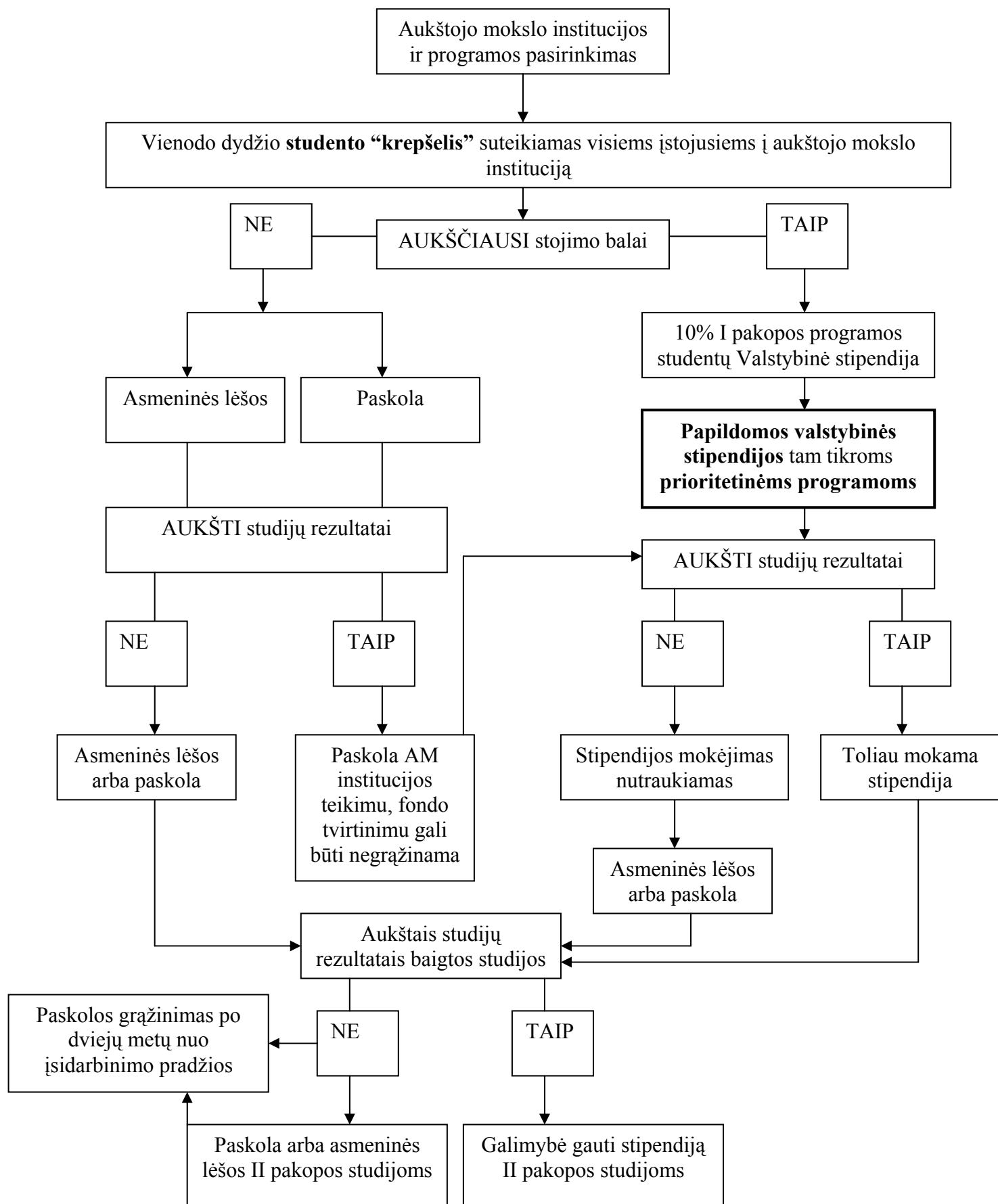
Valstybė krepšelio bei stipendijų pagalba pilnai arba dalinai finansuoja I ir II pakopos studijas. Studijų apimtis gali būti ribojama kreditų skaičiumi kaip yra nurodyta LAMS plėtros 2006-2010 metų plane.

III pakopos doktorantūros studijos turi būti finansuojamos valstybės tiek, kad tenkintų visų mokslo sričių jaunųjų mokslininkų paklausą. Doktorantūros studijos turi būti finansuojamos kaip valstybės užsakymas, kuris padengia pilną studijų kainą. Tam tikram skaičiui visų mokslo sričių doktorantams studijos turi būti pilnai apmokamos valstybės, nes būtent doktorantai ir jaunieji mokslininkai užtikrina mokslinio potencialo atsinaujinimą ir jo kūrimą. Doktorantūros teisė yra suteikiama aukštojo mokslo institucijai pagal galiojančią tvarką. Reikia atkreipti dėmesį, kad doktorantūros studijų strategija turi būti peržiūrėta peržiūrėjus MTEP strategiją.

Už antrines studijas studentas moka pilną kainą.

5 pav. I ir II pakopos aukštojo mokslo studijų finansavimo logika vadovaujantis pirmuoju valstybinės stipendijos skyrimo logika

6 pav. I ir II pakopos aukštojo mokslo studijų finansavimo logika vadovaujantis antruoju valstybinės stipendijos skyrimo logika

4.3.1 Modelio tinkamumas spręsti išsikeltus uždavinius

4.3.1.1. Studijų prieinamumo užtikrinimas.

Studijų prieinamumas būtų užtikrinamas valstybės biudžeto lėšomis naudojantis keliais finansiniais instrumentais:

- Studento krepšeliu
- Stipendijos ir/arba
- Valstybinėmis paskolomis

4.3.1.2. Konkurencijos dėl geriausių studentų tarp aukštųjų mokyklų skatinimas.

Manytume, kad kiekvienai aukštojo mokslo institucijai yra svarbiausia geriausių studentų skaičius studijuojančių toje ar kitoje aukštojo mokslo institucijoje, nes geriausi studentai lemia geriausio personalo (pedagoginio, mokslinio, administracinio) pritraukimą¹¹. Vėliau nuo personalo kompetencijos tiesiogiai priklauso dėstymo turinys, mokslinis aukštojo mokslo institucijos aktyvumas, absolventų kompetencijų lygis, absolventų įsidarbinimo galimybės, absolventų gaunamų pajamų lygis. Šiai informacijai pasklidus studijų erdvėje keičiasi studijuojančių lūkesčiai vienos ar kitos aukštojo mokslo institucijos atžvilgiu ir todėl aukštojo mokslo institucijas studijuojantieji pradės ranguoti patys. Tokiu būdu, po tam tikro laiko vienų aukštojo mokslo institucijų konkurencinis potencialas sustiprės, o kitų susilpnės. Manome, kad tokiame konkurencijos mechanizmo susiformavimui reikia 1 – 5 metų laikotarpio.

4.3.1.3. Studijuojančių motyvacijų didinimas.

Šiame modelyje studijuojančių motyvacijas veiktų šie veiksniai. Supratimas, kad disponuoja teise į studento krepšelį. Noras studijuoti su geriausiais studentais. Suvokimas, kad studijuoti aukštojo mokslo institucijoje, kurioje studijų procesas yra organizuojamas efektyviai. Žinojimas, kad baigus aukštojo mokslo instituciją bus santykinai nesunku gauti darbą. Jeigu studijuojančio lūkesčiai dėl aukštojo mokslo institucijos nėra patenkinami, tai jis turi teisę pereiti studijuoti į kitą aukštąją mokyklą kartu „išsinešdamas“ studento krepšelį. Taigi, studentai, remdamiesi teise į studijų

¹¹ Suprantama, kad ne tik geriausi studentai, bet ir kitos sąlygos lemia geriausio personalo pritraukimą į aukštąją mokyklą, bet šio proceso pradžia yra geriausių studentų atsiliepimai apie vieną ar kitą aukštąją mokyklą.

kaštų dalies padengimą ir vertindami visumą kitų kriterijų tame tarpe ir studijų įmokų dydį suformuos studijuojančių motyvacijų derinimosi mechanizmą.

4.3.1.4. Valstybės biudžeto lėšų panaudojimo efektyvumo skatinimas.

Toks skatinimas remiasi studentų lūkesčių patenkinimu. Jeigu aukštojo mokslo institucijos supranta, kad geriausiai besimokančių studentų skaičius yra jų veiklos pagrindas, tai visi aukštojo mokslo institucijos ištekliai turėtų būti nukreipti siekti studijų kokybės ir absolventų kompetencijų didinimo. Skatinimas taip pat reikšis per studijų įmokos dydžio nustatymą, tai yra, aukštojo mokslo institucija bus priversta dėl geriausių studentų konkurencijos remtis ir objektyviais studijų įmokos nustatymo veiksniais, tai yra, egzistuojančia bendrųjų studijų kaštų struktūra, kuri, neišvengiamai, privalės būti racionalizuojama.

4.3.1.5. Studijų finansavimo šaltinių įvairovės didinimas

Šiame modelyje būtų įteisinti šie studijų finansavimo šaltiniai tai: valstybės biudžeto lėšos ir studijų įmokos (pirmas poveikio lygis). Antrajame poveikio lygyje yra pavaizduoti finansavimo šaltinių finansiniai instrumentai. Jeigu dalis studijų finansavimo instrumentų, tai yra, studento krepšelis, paskolos iš Valstybinio fondo, stipendijos, yra iš valstybės biudžeto, tai likusieji šaltiniai ir jų instrumentai, susiję su studijų įmoka, yra pasiekiami studijuojančio rizika ir sąskaita.

Siūlomame modelyje valstybės biudžeto lėšos būtų naudojamos studento krepšelio išlaidoms padengti, Valstybinio fondo paskoloms, socialinėms stipendijoms bei stipendijoms už mokymosi pažangumą.

Studijuojančio sąskaita ir rizika gautos lėšos būtų naudojamos studijų įmokoms padengti.

Finansiniame modelyje visi finansavimo šaltiniai turėtų būti suderinti taip, kad neiškreiptų modelio subjektų motyvacijų sistemų. Kaip matosi iš studijų finansavimo struktūros, tai čia susikerta tokios interesų grupės: valstybė, studijuojantieji, aukštosios mokyklos ir socialiniai partneriai. Darome prielaidą, kad kiekviena interesų grupė per savo subjektų struktūrą siekia efektyviausio būdo kaip šiuos išteklius panaudoti. Trumpai komentuojant, teigtume, kad studijų prieinamumą turi reguliuoti valstybė nustatydamą minimalų studento krepšelio lygį, o ne minimalią studijų įmoką, kurią politiškai labai sunku reguliuoti, kad aukštojo mokslo studijų sistemai, tai vėl

nesukurtų finansinių išteklių trūkumo ir neracionalaus studijų programų pasirinkimo problemų derinio.

4.4. Modelio privalumai ir trūkumai

4.4.1. Modelio privalumai

- Pagrindinis modelio privalumas yra tas, kad studentas tampa LAM sistemos centriniu objektu – studentas, tam tikrais būdais remiamas valstybės, yra pagrindinis paslaugos gavėjas, rėmėjas ir vertintojas. Studentas tiesiogiai mokėdamas už studijas bus labiau motyvuotas dalyvauti LAM studijų kokybės užtikrinime.
- Studentas turėdamas galimybę gauti valstybinę stipendiją ir taip padengti studijų kainą bus motyvuotas dėti pastangas gerai mokytis. Tarpiniai atsiskaitymai už gaunamą stipendiją leis palaikyti studentų motyvaciją gerai mokytis visų studijų metu.
- Aukštojo mokslo institucijos pačios rengdamos ilgalaikius institucijos plėtros planus ir nustatydamos studijų kainą prisiima atsakomybę už studentų pritraukimą ir išlaikymą, o taip pat studijų kokybės gerinimą. AM institucijos prisiima atsakomybę už strateginius sprendimus, kas iš vienos pusės leidžia lanksčiau reaguoti į besikeičiančias aplinkos sąlygas, iš kitos pusės palaipsniui institucijos tvirtės ir atsisakys “bejėgiškumo” sindromo.
- Valstybė pasidalina finansinę naštą su universitetais bei studentais – tai yra lygiaverčiais sistemos dalyviais, o tai pat krepšelio, stipendijų bei valstybinių paskolų pagalba užtikrina AM studijų prieinamumą.
- Pritraukiama papildomai lėšų AM kokybei gerinti ir jai išlaikyti.
- Auganti studijų kokybė, o taip pat racionali stipendijų ir paskolų sistema leis išlaikyti jaunimą Lietuvoje.

Siekiant sklandaus reformos įgyvendinimo siūloma pereinamajam laikotarpyje koordinuoti institucijų plėtros planus bei tvirtinti institucijų nustatytas studijų kainas, tokiu būdu užtikrinant maksimalų sistemos stabilumą pokyčių metu.

4.4.2. Modelio trūkumai

- Laužoma nusistovėjusi nuostata, kad valstybė turi “duoti” .
- Ne visos AM institucijos yra pasirengusios savarankiškai priimti tiek biudžeto sudarymo, finansinės rizikos valdymo, tiek ir nekilnojamo turto valdymo sprendimus.
- Kadangi dalis atsakomybės yra perkeliama AM institucijos bei studentams reikia iš esmės peržiūrėti LAM sistemos dalyvių vaidmenis bei atsakomybes, parengti veiklos planus, įgyti naujas kompetencijas – kas reikalauja kryptingų pastangų bei laiko.

4.5. LAM finansiniame modelyje naudojamos sąvokos

Studento krepšelis - tai metinė valstybės išlaidų suma (subsidija) skiriama studento ugdymui aukštojo mokslo institucijose. Studento krepšelių turėtų sudaryti: darbo užmokesčio išlaidos, išlaidos prekėms ir paslaugoms susijusioms su studijomis pirkti, visuomeninės studentų veiklos išlaidos. Taigi, studento krepšelių sudaro kintamieji studijų kaštai, arba išlaidos tiesiogiai susijusios su studijų vykdymu. Teisė į studento krepšelių nesuteikiama užsieniečiams jeigu Lietuvos tarptautinės sutartys nenumato kitaip. Studento krepšelis negali būti “išvežtas” į užsienį.

Studijų įmoka - tai studijuojančio rizika ir sąskaita gautos lėšos, kurios yra skiriamos studijų ir mokslo, susijusio su studijomis, kintamų kaštų dalies padengimui.

Studijų tiesioginiai kaštai - tai darbo užmokesčio išlaidos, išlaidos prekėms ir paslaugoms, susijusioms su studijomis, pirkti, visuomeninės studentų veiklos išlaidos.

Valstybinis fondas – esama arba naujai įsteigta institucija valstybinėms stipendijoms bei paskoloms administruoti.

Studentų motyvacijos – tai veiksniai, sąlygojantys studentų studijų programų, aukštojo mokslo institucijų ir studijų finansavimo instrumentų pasirinkimą.

Racionalus studijuojančio elgesys – tai toks visa prieinama informacija grindžiamas elgesys, kuris jam leidžia gauti didžiausią naudą.